

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет фізичної культури, спорту та реабілітації
Кафедра теорії та методики фізичної культури**

**СФОРМОВАНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

Виконав:
Студент 2 курсу, 606 групи.
Спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична
культура)
(шифр і назва спеціальності)
Мазур Олексій Леонідович
(прізвище та ініціали)
Керівник: канд. пед. наук, доцент Мужичок В.О.

До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол №____від _____ листопада 2024 р.
Зав. кафедрою _____доцент Іван ВАСКАН

Чернівці – 2024

АНОТАЦІЯ

У магістерській роботі досліджено процес формування організаційних здібностей у майбутніх учителів фізичної культури. Визначено структуру організаційних здібностей, яка включає мотиваційний, орієнтаційний, операційний, вольовий та оцінювальний компоненти. Проаналізовано методи педагогічного впливу, що сприяють розвитку організаційно-комунікативних умінь. На основі педагогічного експерименту запропоновано шляхи вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

Ключові слова: організаційні здібності, професійна компетентність, педагогічна діяльність, фізична культура, професійна підготовка.

ANNOTATION

The master's thesis explores the development of organizational skills in future physical education teachers. The structure of organizational skills, including motivational, orientational, operational, volitional, and evaluative components, is identified. The study analyzes pedagogical methods promoting the enhancement of organizational and communicative competencies. Based on a pedagogical experiment, practical recommendations are proposed for improving the professional training of future physical education teachers.

Keywords: organizational skills, professional competence, pedagogical activity, physical education, professional training.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	8
1.1. Вимоги до професійної підготовленості сучасного вчителя фізичної культури.....	8
1.2. Компоненти готовності до педагогічної діяльності.....	18
1.3. Організаторські компетенції як основа функціональної готовності вчителя фізичної культури до професійної діяльності.....	23
1.4. Комунікативні здібності в загальному процесі професійного становлення майбутнього педагога.....	28
1.5. Рівні сформованості організаційно-комунікативної компоненти готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності.....	36
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	39
2.1. Методи дослідження.....	39
2.2. Організація дослідження.....	40
РОЗДІЛ 3. РОЛЬ ОГАНІЗАЦІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ВЧИТЕЛЯ ФОРМУВАННІ ІНТЕРЕСУ ДО ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ.....	42
3.1. Рівень організаційно-комунікативних здібностей майбутніх вчителів фізичної культури.....	42
3.2. Шляхи вдосконалення організаційних та комунікаційних здібностей у майбутніх вчителів фізкультури	50
ВИСНОВКИ.....	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63
ДОДАТКИ.....	70

ВСТУП

Сучасна школа потребує вчителя фізичної культури з високим рівнем професійної компетентності, який добре володіє сучасними методиками й технологіями навчання та здатен впроваджувати нові форми застосування засобів фізичної культури в роботі з різними групами учнів.

Основними завданнями, які суспільство покладає на вчителя фізичної культури, є формування фізичного здоров'я учнів, популяризація здорового способу життя, збереження здоров'я нації, виховання національної свідомості, підтримка унікальної етнічної культури та розвиток всебічно розвиненої особистості з активною громадянською позицією. Проте, аналіз професійної діяльності недавніх випускників вказує на наявність певних труднощів, які виникають під час реалізації навчально-виховних завдань [10].

Ці труднощі проявляються насамперед у пасивності, відсутності чіткої професійної позиції у молодих учителів фізичної культури, а також у схильності до шаблонного використання методик і несвідомого копіювання досвіду педагогів-наставників. Така ситуація обумовлена постійним зростанням вимог до вчительської професії та недостатнім рівнем розвитку їхньої професійно-педагогічної компетентності.

Проблеми професійно-педагогічної готовності вчителів фізичної культури до фахової діяльності вивчали М.Я. Віденський, Е.П. Каргаполов, І.М. Решетень, А.В. Чесноков та інші.

Фахівець з фізичного виховання будь-якого напрямку має володіти глибокими професійними знаннями та повністю відповідати сучасним вимогам, які висуває українське суспільство в умовах нових соціально-економічних змін [4].

У дослідженнях педагогічних аспектів підготовки майбутнього вчителя Л.В. Рибалка [8] акцентує увагу на розвитку організаційних здібностей для індивідуалізації навчального процесу. Він розглядає

готовність студентів до індивідуалізації як цілісну якість особистості, що формується під впливом стійких усвідомлених мотивів і психологічних особливостей, які відображають її унікальність.

При цьому єдність методологічної, спеціальної та психолого-педагогічної підготовки майбутнього вчителя є ключовою передумовою для формування його професійної компетентності [1].

Отже, в умовах ринкової економіки особливо важливим стає завдання підготовки конкурентоспроможних і висококваліфікованих фахівців з фізичного виховання. Це вимагає підвищення стандартів освітнього процесу у закладах вищої освіти (ЗВО) і рівня професійно-педагогічної підготовки їх випускників [10]. Одним із важливих елементів такої підготовки є формування професійної компетентності вчителя, а також його готовності до соціально-педагогічної діяльності.

Компетентність учителя фізичної культури слід розглядати не лише як знання, уміння та навички, або як фахову обізнаність, а передусім як його готовність ефективно вирішувати навчально-виховні завдання в процесі педагогічної діяльності. Педагог з високим рівнем компетентності не тільки розуміє суть проблем, але й уміє ефективно вирішувати їх на практиці, обираючи методи й засоби, що найбільш відповідають конкретним умовам педагогічної ситуації.

Готовність майбутнього вчителя фізичної культури до певного виду педагогічної діяльності охоплює послідовну єдність таких компонентів: мотиваційного, орієнтаційного, операційного, вольового та оцінювального. У контексті готовності до виконання соціально-виховних функцій ці компоненти виявляються через такі характеристики:

- знання про структуру особистості, уміння діагностувати та визначати індивідуальні особливості учнів;
- педагогічні навички в організації навчально-виховного процесу, орієнтованого на розвиток всебічно розвиненої особистості школяра та його ціннісних якостей;

- здатність до педагогічного керівництва самостійною пізнавальною та суспільною діяльністю учнів на основі "суб'єкт-суб'єктних" взаємин.

Виходячи з цього, одним із пріоритетних напрямів у формуванні професійно-педагогічної компетентності майбутніх учителів фізичної культури, які прагнуть творчості у своїй діяльності, є розвиток їхніх навчально-виховних здібностей і формування організаційних умінь.

Мета дослідження - сформувати та систематизувати напрямки формування організаційних здібностей у майбутніх вчителів фізичної культури.

Відповідно до мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

1. Охарактеризувати організаційно-комунікативний компонент готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності.
2. Визначити рівні організаційних та комунікативних здібностей у майбутніх вчителів фізичної культури.
3. Виявити шляхи удосконалення організаційно-комунікативних умінь у майбутніх фахівців з фізичної культури.

Об'єкт дослідження – процес підготовки фахівців фізичного виховання.

Предмет дослідження - організаційні здібності у майбутніх вчителів фізичної культури.

Для вирішення поставлених завдань, були використані наступні **методи**:

1. Аналіз літературних джерел.
2. Педагогічний експеримент.
3. Тестування.
4. Методи математичної статистики.

Гіпотеза дослідження. Передбачалося що, ефективне формування організаційних здібностей у майбутніх вчителів фізичної культури

можливе за умов комплексного розвитку їхнього організаційно-комунікативного компонента, визначення рівнів цих здібностей та впровадження спеціальних методів і практичних занять для вдосконалення професійних умінь.

Теоретичне значення. Дослідження теми "Сформованість організаційних здібностей у майбутніх вчителів фізичної культури" має велике теоретичне значення, оскільки сприяє розумінню сутності та структури організаційних здібностей, що є важливим компонентом професійної компетентності педагога. Крім того, робота сприяє розвитку методології формування організаційних здібностей у майбутніх вчителів фізичної культури, визначає підходи до навчання та виховання, які дозволяють ефективно розвивати ці здібності в умовах сучасної освітньої системи.

Практичне значення. Результати дослідження можуть бути впроваджені в освітній процес закладів вищої освіти, зокрема у формі спеціальних тренінгів, занять та навчальних курсів, що спрямовані на розвиток таких важливих для вчителя вмінь, як планування, координація навчально-виховної діяльності, адаптація методів до індивідуальних особливостей учнів. Отримані результати можуть використовуватись для вдосконалення навчальних програм підготовки майбутніх учителів фізичної культури, а також у процесі підвищення кваліфікації вже працюючих педагогів.

Магістерська робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Вимоги до професійної підготовленості сучасного вчителя фізичної культури

Формування національної системи фізичного виховання школярів потребує нового змісту та пошуку ефективних форм, засобів та методів підготовки шкільного вчителя, створення відповідного навчально-методичного забезпечення.

Педагогічна майстерність вчителя фізичної культури походить від отриманих знань предмету теорія і методика фізичного виховання, і дуже важливо, щоб всі студенти усвідомлювали, що найважливіше у методиці викладання - це рівень індивідуальної майстерності вчителя. Через його діяльність методика відбивається у конкретних досягненнях учнів.

Педагог завжди своєю діяльністю та особистістю впливав на перебіг історичного процесу, на долю суспільства. Він приймає активну участь у формуванні та становленні суспільства, тому повинен відчувати велику відповідальність за його долю перед минулими, сучасними і майбутніми поколіннями людства.

Педагогічна діяльність виконує інтегральну функцію, оскільки вчитель виступає одночасно у багатьох ролях: як фахівець зі свого предмета, вихователь, практичний психолог, консультант, наставник і навіть психотерапевт.

Проаналізувавши системи фізичного виховання в різних країнах світу, П. Лесгафт дійшов висновку, що «управління фізичним вихованням — це надзвичайно складне завдання». Хоча часто вважають, що цьому можна навчитися за кілька тижнів, насправді вчитель має бути високоосвіченою людиною, добре розуміти предмет, який викладає, а

також розуміти функції та особливості розвитку молодого організму. Важливо, щоб він був дисциплінованою та стриманою людиною, здатною керувати своїми діями з великою точністю. Значною перешкодою у процесі фізичного виховання часто стає розбіжність між тим, що говорить вчитель, і тим, як він сам живе та які має переконання. Особистість педагога повинна бути прикладом для учнів. Учитель, який відповідає цим вимогам, здатен допомогти учню у складні моменти, допомогти оцінити його стан та разом окреслити шляхи для подальшого розвитку й самовдосконалення. Водночас учитель не має прив'язувати учня до своєї особистості, а навпаки — стимулювати його до самостійного розвитку. Сучасний учитель фізичної культури має завдання перетворити цей процес на постійну, безперервну дію (навіть в межах доби). Це означає, що він не може обмежуватись лише епізодичними заходами чи зрідка залучати інших людей до процесу. На порядку денному роботи вчителя фізкультури стоїть також завдання зробити фізичне виховання частиною обов'язкової системи знань про здоров'я та гігієну для учнів. У зв'язку з цим важливо врахувати наступне:

- організацію занять для учнів з відставанням у фізичному розвитку, послабленим здоров'ям або певними відхиленнями;
- розробку уроків, які стимулюватимуть інтерес учнів до фізичної активності та самовдосконалення;
- узгодження інтересів батьків та дітей у питаннях фізичного виховання;
- організацію позаурочних занять, що одночасно будуть продовженням уроку та підготовкою до наступних занять;
- підготовку дітей до шкільного режиму ще на етапі дошкільної освіти;
- організацію можливостей для фізичної активності за місцем проживання учнів;
- підтримку талановитих дітей, які прагнуть досягти високих результатів у спорті;

- забезпечення необхідної матеріально-технічної бази;
- залучення до процесу фізичного виховання всього педагогічного колективу, медичних працівників, громадських організацій та активістів.

Описані завдання вище можуть бути ефективно вирішені тільки в тому випадку, якщо всі названі ланки органічно доповнюватимуть один одного, утворюючи систему факторів постійного та цілеспрямованого впливу на учнів.

Тому зробити фізичне виховання безперервним (постійним) процесом означає:

- 1) залучення всіх дітей до різних форм занять;
- 2) включення до цього процесу всіх дорослих, що оточують дитину (від батька до вчителя музики);
- 3) об'єднання зусиль усіх державних та громадських організацій, які займаються питаннями освіти, охорони здоров'я та захисту дітей.

Цим пояснюється специфіка роботи вчителя фізкультури. З одного боку, він постає як «чистий» вчитель (предметник), який проводить уроки, з другого — як організатор процесу фізичного виховання школярів, спрямовує зусилля всіх учасників цього процесу досягнення єдиної мети.

Отже, кожен (особливо молодий) вчитель повинен пам'ятати, що результати фізичного виховання учнів залежать не тільки від вчителя фізкультури, а й від загального спрямування середовища на цей процес. Звідси, зокрема, і виникає потреба вчителя постійно й уважно стежити за середовищем. У цьому складність педагогічної професії, її велика відповідальність та унікальність. Водночас сьогодиншній рівень професіоналізму, педагогічної та особливо психологічної підготовки вчителя не відповідають вимогам народної освіти. Досі багато вчителів фізичної культури не відрізняються широкою освітою, високим рівнем культури (зокрема, фізкультурною), духовністю, інтелектом. Слабке знання своєї спеціальності, низька методична майстерність не дозволяють вибирати оптимальні методи для конкретних умов або їх поєднання.

Більшість вчителів не мають здатності співпереживати, розуміти мотиви поведінки учнів, їхній внутрішній світ. Вони не вміють співпрацювати з учнями, не стимулюють у дітей ініціативу, творчість, самоврядування у сфері фізичного виховання.

Критерії оцінки роботи вчителя грають негативну роль у розвитку системи фізичного виховання. Досі його праця оцінювалася (а іноді й оцінюється зараз) кількісними показниками (званнями, місцями у змаганнях тощо).

Корінна зміна фізичного виховання школярів вимагає переосмислення самої суті, мети, завдань, змісту педагогічного процесу, діяльності вчителя, участі учнів у процесі.

Багато недоліків у фізичному вихованні учнів пояснюються загальним станом нашої школи, властивим їй адмініструванням, догматизмом. Звідси муштра та авторитаризм. Взаємини вчителя і учня не повинні будуватися за принципом «начальник - підлеглий».

Сучасне шкільне фізичне виховання має створювати умови для гармонійного розвитку як фізичних здібностей, так і морально-духовних якостей дитини. Підвищення ефективності системи фізичного виховання слід досягати більше завдяки якісним змінам у змісті та організації роботи, а не через збільшення кількості занять. Важливо враховувати національні, регіональні й місцеві традиції та умови, а також інтереси як учнів, так і педагогів. Прагнучи сформувати власну систему фізичного виховання в кожній школі, молодий учитель повинен пам'ятати, що для успішного функціонування будь-якої системи необхідні три основні умови:

- 1) учень має мати бажання навчатися;
- 2) повинна бути створена матеріальна база для занять;
- 3) має бути кваліфікований персонал, який працюватиме з учнями.

Одним з головних викликів для молодих вчителів у перші місяці чи навіть роки роботи є налагодження ефективної комунікації з учнями та забезпечення дисципліни в класі.

Дослідження показують, що вчителі-початківці, незалежно від їхніх індивідуальних якостей, зазвичай обирають офіційний стиль спілкування з учнями. Натомість досвідчені педагоги демонструють значно більшу гнучкість у підходах до взаємодії з дітьми, використовують різноманітні методи впливу та спілкування. Вчителі з великим досвідом завжди враховують стан учнів, обдумуючи, що вони роблять зараз і що планують робити далі. Тому вони можуть віддавати команди або вказівки, а в деяких випадках навіть пропонують учням самотійно виконати необхідні дії.

Молоді вчителі, намагаючись забезпечити дисципліну, нерідко використовують зауваження в різкому тоні, що може викликати роздратування у школярів. Основною помилкою нових випускників педагогічних закладів є те, що, висуваючи багато вимог, вони не завжди контролюють їх виконання. Важливо, щоб учитель був вимогливим, адже недотримання встановлених вимог у виховному процесі може мати негативні наслідки. Вимоги, як правило, — це прохання чи інструкції, які мають на увазі обов'язкове виконання та стосуються здебільшого загальноприйнятих норм поведінки.

Як правило, порушення звичних відносин між учителем і учнями сприяє нерозумінням вимог учнями, які до них висуваються. За таких ситуацій зауваження негативно впливають на атмосферу під час проведення уроку, створюють знервовану ситуацію та не приносять позитивних емоцій учням. Молоді, недосвідчені вчителі, під час зауважень, не враховують різницю між статевими відмінностями учнів. Більше того, з учнями молодших і старших класів використовується та сама форма спілкування.

Неправильні методи спілкування призводять до протиставлення вчителя учням. Це спонукає їх шукати інші шляхи боротьби за порядок у класі. Одним із таких методів є профілактичні заходи, які створюють у класі обстановку, в якій порушення просто неможливі. Якщо вчитель відмінно засвоїв навчальний матеріал, він організує учнів так, що у них

просто не буде часу на сторонні справи. Таким чином, уміння поєднувати рахунок під час виконання вправ (менше рахувати) з конкретними методичними вказівками дозволить учителеві «дистанціюватися» від виконання своїх прямих функцій — навчання.

Прагнення вчителя виправляти часті помилки сприяє хорошій робочій атмосфері у класі. У деяких випадках вчитель може до певного часу «не помічати» порушень, якщо розуміє, що у певній ситуації він поки що не може з ними боротися. Якщо зроблено зауваження, важливо домогтися від учня відповідної реакції. Форма зауваження має залежати від того, чи порушив учень дисципліну свідомо або ж ненавмисно. Не всі прояви емоцій слід розцінювати як порушення, адже заняття фізичною культурою часто супроводжуються підвищеним емоційним фоном, і учні можуть активно висловлювати свої почуття. Майстерність учителя проявляється у вмінні стримувати негативні емоції та підкреслювати позитивні. Варто частіше звертати увагу на досягнення учнів, особливо це важливо для роботи зі слабшими дітьми, дівчатками та першокласниками.

При налагодженні взаємовідносин та визначенні правил поведінки корисно досягати з учнями взаєморозуміння, оскільки в таких домовленостях немає дрібниць. Психологічні дослідження свідчать, що навіть трирічні діти здатні виконувати завдання, якщо вони розуміють їхній зміст. Тому слід пропонувати учням завдання лише тоді, коли вони усвідомлюють їхню мету. Успіх роботи залежить від того, наскільки учні сприймають завдання як «те, що їм необхідно». Це підхід, який дозволяє перейти від простої слухняності до співпраці і, зрештою, до самостійності.

У роботі з учнями не обмежуйтеся лише вказівками — важливо також активно підтримувати зворотний зв'язок, частіше ставити учням запитання, щоб зрозуміти, як вони сприймають слова вчителя. Лев Толстой, аналізуючи відносини у Яснополянській школі, зауважував, що вчитель може багато чому навчитися у своїх учнів. Він підкреслював, що виховання дітей сприяє самовдосконаленню вчителя, адже між вчителем і учнем

формується взаємозалежний зв'язок: дії вчителя змінюють поведінку учнів, яка, у свою чергу, впливає на методи та підходи педагога. Отже, обидва суб'єкти, але особливо школярі, мають вирішальне значення для характеру динаміки взаємодії. Невипадково останнім часом зріс інтерес найкращих педагогів до оцінки їхньої роботи учнями.

Тому вчитель завжди має залишатися учнем. І чим більше у вчителя учнів, тим вищий його професіоналізм.

Завдання вчителя — створити у класі умови, у яких кожен учень знаходив би те, що потрібно особисто йому.

Генезис проблеми взаємовідносин вчителя та учнів свідчить про те, що прогресивна вітчизняна педагогічна теорія та практика вирішальну роль у формуванні цих відносин відводила вчителю, який має бути спеціально до цього підготовлений. Прогресивні педагоги вважали учня головним суб'єктом освітньої діяльності, тому прагнули пробудити у ньому активність, самосвідомість та саморозвиток.

В. Сухомлинський вважав педагогічні доцільні відносини одним із основних напрямків роботи школи. Він пояснював, що мудрість влади людини над людиною, і особливо влади дорослої людини над дитиною, полягає у майстерності, глибокому проникненні у світ дитячих думок та почуттів. Він переконливо довів, що взаємини вчителя і дітей залежить від професіоналізму вчителя. Для того, щоб вчитель фізкультури став майстром у вирішенні педагогічних завдань, йому необхідно цілеспрямовано розвивати свої загальнопедагогічні та спеціальні (з урахуванням специфіки професії) здібності, у тому числі рухові.

Слід зазначити, що праця вчителя фізкультури, незважаючи на велику частку рухового компонента, є розумовою. Результати його професійної діяльності залежать, як і в учителів інших предметів, в основному від широти та гнучкості розуму. Щоб стати професіоналом, вчитель фізкультури має багато знати. Зокрема, він має володіти теорією навчання та виховання, знанням предметів медико-біологічного циклу,

теорією та методикою фізичного виховання, методикою застосування ТЗН, комп'ютерними технологіями.

Педагогічна діяльність вчителя реалізується через різноманітні дії в певних педагогічних ситуаціях, спрямованих на досягнення освітніх і виховних цілей та вирішення конкретних завдань. Ці впорядковані дії утворюють певну педагогічну функцію вчителя.

Педагогічні функції можна поділити на дві основні групи. До першої належать орієнтаційна, розвиваюча, мобілізаційна (або стимулююча) та інформаційна функції, що базуються на дидактичних, академічних та комунікативних навичках вчителя. Під час професійної підготовки педагога важливо діагностувати рівень розвитку цих якостей і цілеспрямовано працювати над тими, які потребують посилення.

Дослідження другої групи функцій, так званих організаційно-структурних, дозволяють виділити такі основні педагогічні функції, як конструктивна, організаційна, комунікативна та гностична (дослідницька).

Конструктивна функція вчителя охоплює такі аспекти:

- визначення освітніх цілей і завдань;
- відбір і систематизацію навчального матеріалу, який учні повинні опанувати;
- планування діяльності учнів для засвоєння знань;
- прогнозування їхньої майбутньої поведінки та взаємодії з іншими учнями;
- вибір відповідних методів, засобів та способів організації навчального і виховного процесу;
- виявлення розбіжностей між запланованими та досягнутими результатами.

Організаційна функція реалізується через:

- забезпечення різноманітної навчальної діяльності для учнів;
- згуртування учнівського колективу та його орієнтацію на досягнення освітніх цілей;

- організацію позакласної та позашкільної діяльності з фізичного виховання;
- забезпечення матеріально-технічних умов для педагогічного процесу;
- організацію власної діяльності під час взаємодії з учнями на уроках та позаурочних заходах (управління часом, інструктаж, контроль, дозування навантаження тощо).

У процесі практичного навчання майбутні вчителі поступово опановують організаторські вміння на різних рівнях:

- Репродуктивний рівень — виконання дій за інструкцією або зразком.
- Адаптивний рівень — використання організаційних навичок у нових, але типових ситуаціях.
- Моделюючий рівень — самостійне планування і реалізація організаторських завдань під керівництвом вчителя.
- Творчий рівень — прояв самостійності й ініціативи в організації освітньої діяльності, постановка цілей і завдань, контроль та оцінка результатів.

Звичайно, не всі учні досягають творчого рівня, проте найактивніші набувають необхідних організаторських навичок. Це підтверджує, що майбутній вчитель має можливість накопичити досвід організаційної роботи під час навчання та бути здатним ефективно організовувати фізкультурно-спортивну діяльність у студентському колективі.

Комунікативна функція охоплює:

- встановлення як ділових, так і неформальних відносин з учнями та їхніми групами;
- професійне спілкування з колегами та адміністрацією школи;
- взаємодію з державними та громадськими спортивно-фізкультурними організаціями;
- налагодження контактів з батьками учнів;

- вміння знаходити підтримку з боку спонсорів.

Педагогічне спілкування починається з визначення власної позиції вчителя щодо його професійної ролі. Це визначення відображає ставлення вчителя до учнів, їхніх батьків, колег, адміністрації школи та суспільства, чиї запити він виконує.

Передусім, вчитель має визначити, ким є для нього учні: джерелом викликів чи тими, хто завдяки його зусиллям прагнучим до самовдосконалення та стане відповідальними громадянами, здатними впливати на майбутнє суспільства і планети.

Важливим показником здатності до неформального спілкування є вміння вчителя поставити себе на місце учня, спробувати бачити та чути себе з його перспективи, розуміти його мотиви, що допомагає краще усвідомити думки, почуття та причини поведінки учня.

Гностична функція включає вивчення:

- змісту та методів впливу на учнів з урахуванням їхнього внутрішнього стану;
- вікових і особистісних особливостей учнів;
- особливостей власної педагогічної діяльності, її сильних і слабких сторін.

Гностична функція є ключовою, оскільки пізнавальна діяльність у процесі навчання становить її основу. Без неї інші види діяльності є неповними. Ця функція досягає ефективності, коли вчитель здатний до самокритики, самоконтролю, самопізнання та планування своєї діяльності, а також підтримує самоуправління серед учнів.

Без реалізації гностичної функції педагогічна діяльність вчителя неефективна та формальна. Без неї неможлива педагогічна творчість.

Реалізація професійних функцій учителем багато в чому визначає атмосферу, де працюють учні. Хороший вчитель спирається, передусім, на володіння методикою навчання та вміння формувати у своїх учнів суспільно значущі мотиви для глибокого засвоєння навчального матеріалу

та на глибоке знання змісту навчального матеріалу,. Додамо, що характер атмосфери, у якій проходить навчання, має значення для формування особистості учня. У процесі фізичного виховання вчитель допомагає учням краще пізнати себе, усвідомити свої сильні сторони та здібності.

Отже, вдосконалення та розвиток професійної компетентності педагогічних кадрів має базуватися на усвідомленні вимог сучасної освіти до майбутніх спеціалістів, яка полягає в тому, щоб навчити їх продуктивно працювати за нових умов: генерувати нові ідеї, приймати нестандартні рішення, вміти творчо мислити, організовувати діяльність, вміти планувати стратегію своєї роботи.

1.2. Компоненти готовності до педагогічної діяльності

Загальна готовність студентів до професійної діяльності визначається комплексом якісних показників, що охоплюють мотивацію до професії, теоретичні і практичні знання та вміння, а також розвиток спеціальних особистісних якостей. Важливою складовою професійної компетентності вчителя фізичної культури є його готовність ефективно вирішувати різні педагогічні ситуації, що виникають у взаємодії з учнями. Аналіз літературних джерел показує, що нині немає чіткого визначення поняття «готовність». Розвиток цього поняття починається з кінця XIX століття. Спочатку воно трактувалося як поняття установки. Остання розглядалася як готовність до діяльності у певному напрямі, що виникає на основі взаємодії потреби та середовища, вплив якого відчуває людина на даний момент. Вона є також —...зайнятою особистістю позицією, яка певною мірою виявляється ставленням до визначеної мети й проявляється у вибірковій мобілізованості та готовності до діяльності, спрямованої на їх здійснення» [4, С.8]. Отже, установка – це внутрішній психологічний стан готовності.

У своєму генезисі установка, як фактор внутрішньої організації та структури діяльності індивіда, є несвідомо сформованою готовністю,

спрямованою на певну активність. У цьому розумінні вона є передумовою поведінки та навчання. Тому установка є частиною загального поняття готовності [13].

Установка розглядається як тривимірна структура з емоційними, інтелектуальними та поведінковими підструктурами [13] і складається з первинних (потребових) та вторинних (фіксованих, які можуть зберігатися протягом усього життя) установок [3].

Як свідчать дослідження, установка передбачає наявність двох умов, без яких поведінка людини неможлива. Насамперед, це наявність відповідної потреби і ситуації, в якій вона може бути задоволена [3].

Психологи вивчають готовність у взаємозв'язку з психічними функціями, формування яких вважається за необхідне досягнення високих результатів діяльності [13].

Вивчаючи психологічну готовність, вчені визначають її як установку і як виборчу прогностичну активність особистості на етапі її підготовки до діяльності [13], як «передстартовий стан» [31], як «схильність» [45], як «вихідну умову успішного виконання будь-якої діяльності» [13] як «якісний показник саморегуляції особистості на різних рівнях процесів, що визначають поведінку людини» [19].

У педагогічних дослідженнях готовність сприймається як якісна характеристика рівня підготовки особистості діяльності. Вона вивчається у взаємозв'язку з особистісними передумовами успішної діяльності, що створюються внаслідок цілеспрямованого на особистість.

Готовність до будь-якої діяльності є єдністю професійних якостей і психологічного стану особистості. Вона є особистісною освітою, системною характеристикою соціальної активності, особливою формою відображення реальності.

Розмаїття визначень готовності, з погляду, зумовлено різними структурами діяльності та підходами в дослідженнях. І все ж таки

більшість авторів схилиються до думки, що готовність - це особливий психічний стан, тому її розглядають як виборчу прогностичну активність особистості на етапі її підготовки до діяльності [13]. У психолого-педагогічній літературі готовність сприймається як динамічна структура зі складовими компонентами. До них відносяться мотиваційний (відповідальність за виконання діяльності, почуття обов'язку), орієнтаційний (володіння здібностями та способами діяльності, необхідними знаннями), операційний (володіння засобами діяльності, знаннями, вміннями, процесами аналізу, порівняння, узагальнення), вольовий (самоконтроль, самообілізація), Оціночний (самооцінка своєї діяльності) [13]. Професійна готовність розглядається на психологічному (фіксує те, що вже сформовано в особистості і що може бути в ній розвинене за даних умов) та педагогічному рівнях (фіксує те, що і як має бути сформовано та розвинене відповідно до потреб). Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить, що поняття готовності розглядалося дослідниками у різних аспектах. Зокрема, вивчалась проблема формування професійної готовності до педагогічної діяльності [14; 27], готовності майбутніх учителів до організації позакласної діяльності учнів [19], готовності студентів до професійної творчості [20], готовність викладачів фізичного виховання до управлінської діяльності тощо.

Вчені доводять, що готовність до педагогічної діяльності є необхідною умовою професійної діяльності вчителя. При цьому вони зазначають, що це не вроджена якість, а властивість особистості, набута у процесі діяльності. Враховуючи специфіку професійної діяльності вчителя фізичної культури, фахівці обґрунтували поняття «готовність до вирішення педагогічних ситуацій», яке трактується як складне особистісне утворення, що поєднує установку на конструктивні взаємини з учнями, розвинене педагогічне мислення, уміння швидко та правильно визначати та аналізувати педагогічні завдання, розвинені емпатії та рефлексивні здібності [20]. У науково-методичній літературі готовність до педагогічної

діяльності, як і готовність до будь-якого виду діяльності, вивчається за її компонентним складом. Такими компонентами готовності до педагогічної діяльності є: мотиваційний, виконавчий, теоретико-практичний [42], перетворювальний, пізнавальний, ціннісно-орієнтаційний та комунікативний [43]; орієнтовний, пізнавально-операційний, емоційно-вольовий, психофізіологічний [27]; педагогічний, змістовно-технологічний [19] та ін.

Виділяють чотири компоненти готовності майбутніх вчителів фізичної культури до професійної діяльності:

- мотиваційно-ціннісний (орієнтація на діалогічний стиль педагогічного спілкування, прагнення до самоаналізу та вивчення індивідуально-психологічних особливостей учнів);
- теоретичний (знання алгоритмів аналізу та вирішення педагогічних ситуацій);
- Практичний (або професійний) (гностичні, комунікативні, організаційно-конструктивні вміння);
- особистісний (педагогічне мислення, рефлексивні здібності, емпатія).

Особливе місце у структурі готовності до професійної діяльності займає мотиваційний компонент. Це тим, що мотиви є суб'єктивним чинником, що спонукає до діяльності і відбиває потреба у чомусь. Мотиви також є сукупність емоційно-позитивного ставлення особистості до діяльності, потреби у її реалізації та усвідомлення суспільної значущості праці [40].

У психолого-педагогічній літературі мотиви, як будь-які інші психологічні явища, розглядаються як процеси (нестійкі, іноді раптові, ситуативні мотиви), як стан (стійкі мотиви) і властивість особистості (підструктура її спрямованості) [28]. Відповідно до цього розрізняють «короткострокову» та «довгострокову» мотивацію. У першому випадку вони (безпосередні мотиви) характеризуються відсутністю перспектив; у

другому - (віддалені мотиви) бачення перспектив праці. Останні є провідними у діяльності вчителя фізкультури.

Оскільки педагогічна діяльність полімотивована, її мотиви поділяються на два види: специфічно пізнавальні (прагнення дізнатися щось нове, невідоме) та неспецифічні (викликані зовнішніми причинами, діями, обставинами, дисципліною, почуттям відповідальності) [16]. Специфічні пізнавальні мотиви у найбільш типовому вигляді виступають як пізнавальні потреби, що ситуативно виникають, тобто конкретні умови, завдання діяльності та спілкування і, відповідно, стійкі.

Теоретичний компонент готовності до професійної діяльності представлений системою знань про стратегії та способи аналізу педагогічної діяльності. Деякі автори розглядають його як змістовно-процесуальний [57], змістовний [25], когнітивний [50].

Практичний компонент готовності передбачає наявність навичок та вмінь вирішення педагогічних ситуацій. За своєю суттю цей компонент аналогічний компонентам готовності, які у низці інших досліджень визначаються як операційно-процесуальний, виконавський чи конструктивний.

Особистісний компонент готовності характеризується насамперед рівнем розвитку педагогічного мислення студентів.

На думку авторів [50; 47], справжній професіоналізм вчителя фізичної культури пов'язаний із теоретичним, рефлексивним типом мислення. Таке мислення дає істотні переваги під час вирішення педагогічних ситуацій. Тому формою професійного мислення вчителя фізичної культури є структура теоретичного мислення, що виявляється у матеріалі педагогічної діяльності.

Під професійно-педагогічним мисленням вчителя фізичної культури розуміється розумова діяльність, що забезпечує постановку та продуктивне вирішення системи психолого-педагогічних завдань, спрямованих на досягнення цілей виховання, навчання та розвитку школярів.

Узагальнюючи вищевикладене, вважаємо, що готовність до педагогічної діяльності можна виділити як інтегрована якість педагога, що включає мотиваційний, теоретичний, практичний і особистісний компоненти, відповідні специфіці професійної діяльності вчителя фізичної культури.

1.3. Організаторські компетенції як основа функціональної готовності вчителя фізичної культури до професійної діяльності

Увага дослідників сьогодні сконцентрована на проблемі формування професійної компетентності, різних аспектах її структурних складників, серед яких важливу роль відіграє функціональна компетентність. Суттєвим показником її виступає готовність сучасного вчителя до організаторської діяльності, ступінь розвитку його організаторських здібностей, чітке уявлення набору організаторських функцій учителя-практика.

Зростаючі вимоги до характеру та структури педагогічної праці ускладнюють характер та структуру функціональної компетентності сучасного вчителя. Сьогодні неможливо забезпечити ефективність педагогічної діяльності лише за рахунок реалізації виконавських функцій. Тому зростає роль організаторської діяльності у педагогічній праці, отже, постає питання значимості організаційної компетентності як важливого показника функціональної компетентності професійного педагога.

Організаційна діяльність, будучи приписами окремої особистості, є не що інше, як система взаємопов'язаних дій (технологій), спрямованих на об'єднання груп людей для досягнення спільної мети. Як із специфічних видів людської діяльності, її об'єктом завжди є група людей, отже, вона передбачає відносини «людина – група людей», «організатор – група організованих». Люди, їхня психологія, їхня практична діяльність є основним та специфічним об'єктом організатора – суб'єкта організаційної діяльності [6].

Організаторська діяльність займає важливе місце в структурі педагогічної роботи, і її ефективність залежить від того, наскільки добре майбутній вчитель готовий виконувати управлінські та організаційні функції. Л. Кондрашова, аналізуючи сутність організаторської діяльності педагога, зазначає, що її результативність зростає, коли вчитель здатен залучити учнів до колективної пізнавальної діяльності та допомогти кожному учаснику визначити свою стратегію й тактику відповідно до його можливостей, здібностей та інтересів. На її думку, завдання організаторської функції вчителя полягає в тому, щоб активізувати пізнавальну позицію учнів і стимулювати їх до використання зусиль і творчих здібностей для досягнення спільного результату.

Особливість організаторської діяльності педагога полягає, насамперед, у її меті, яка не має конкретного об'єктивного результату, що можна безпосередньо сприйняти, адже вона спрямована на забезпечення ефективності інших видів діяльності, таких як навчальна, трудова чи наукова. Зміст, форми та методи цієї діяльності завжди орієнтовані на специфічний вид роботи учнів. Кінцева мета організаторської діяльності, як правило, визначається самим організатором, але залежить від потреб та інтересів учнів чи групи.

Незважаючи на те, що організаторська діяльність педагогів є опосередкованою, її ефективність можна оцінити за такими показниками, як рівень розвитку колективу, навчена та вихована поведінка учнів, а також згуртованість групи. Основним результатом цієї діяльності є психологічний та ідеальний ефект, що відображається у внутрішніх змінах учнів та колективу.

Більшість дослідників організаторську діяльність пов'язують із виконанням організаційно-управлінської функції. Вони виходять з того, що будь-яка, в тому числі й навчально-пізнавальна діяльність містить у собі: план, реальний процес, контроль його протікання та досягнення прогнозованих результатів у відповідності з планом. Характеризуючи зміст

організаторської діяльності в структурі педагогічної праці Л. Уманський виділяв такі функції: «засвоєння завдання, підбір вихованців, ознайомлення із завданням (прийняття колективних рішень), визначення засобів та умов його реалізації, планування та розподіл обов'язків, інструктаж; внутрішня і зовнішня координація; керівництво й управління організаційним процесом» [7, с. 39].

Досліджуючи природу педагогічної праці Н.В. Кузьміна акцентує увагу на: «організаційно-управлінській функції, на її двох аспектах: організації самого себе вчителем та організацію учнів. Багато дослідників реалізацію цієї функції в практичній педагогічній роботі пов'язують з особистісними якостями вчителя». Ще А.С. Макаренко до особистісних якостей вчителя-організатора відносив: «розум, твердість характеру, вимогливість, уміння «прекрасно розрахувати роботу, розставити пацанів, знайти якісь нові способи», здатність бачити кожного хлопця наскрізь і безпомилково оцінювати його справжню сутність, працездатність та ін.» [5].

Успіх організаторської діяльності вчителя Б.З. Вульфов, М.М. Поташник ставлять: «у залежність від інструкторських його вмінь (знання справи, вміння чітко висловлювати свої думки, вимоги); здатності переконувати й захоплювати колектив загальною справою; організаторського мистецтва, тобто вміння яскраво і переконливо говорити і діяти, не пригнічуючи при цьому самостійності, ініціативи, творчості й активності інших» [1, с. 17].

Цікаві для нашого дослідження також положення, сформульовані в свій час А.Н. Лутошкіним. Намагаючись конкретизувати організаторські функції педагога-організатора, він акцентує увагу на організаторських здібностях, під якими розуміє поєднання індивідуальних властивостей особистості, які дозволяють людині швидко, надійно, впевнено організувати людей на виконання будь-якої справи.

Компетентність, активність, ініціативність, кмітливість, наполегливість, самовладання, працездатність, на його думку, забезпечують результативність організаторської діяльності.

Заслуга А.Н. Лутошкина у тому, що у структурі показників, характеризуючих особистість, він виділяє компетентність. Важливими характеристиками організаційної компетентності вважає специфічні риси вчителя, яких ставляться організаторська проникливість, здатність до активного психологічного впливу, схильність до організаторську роботу під час уроків фізкультури, широта організаторських можливостей [4].

Аналізуючи літературу та стан педагогічної практики, можна виділити такі організаційно-управлінські функції вчителя фізичної культури: визначення цілей та завдань майбутньої роботи, зіставлення їх з можливостями, особливостями та здібностями кожного учасника колективної роботи; планування вчителем власної діяльності та діяльності виконавців з урахуванням їхнього досвіду організаторської роботи та ділових якостей; розподіл ролей, доручень за ступенем складності, часом виконання та можливостями учасників майбутньої діяльності; використання індивідуального досвіду, інтересу, прагнень, настанов кожного учасника колективної роботи; координація дій виконавців; своєчасна допомога, педагогічна підтримка та при необхідності корекція дій; постійне педагогічне керівництво, облік та контроль за реалізацією організаційно-управлінської функції. Позитивні результати в організаційному аспекті педагогічної діяльності можливі за певного рівня сформованості організаційної компетентності вчителя.

Організаційна компетентність – це здатність залучати, зацікавлювати та залучати учнів у різні види діяльності, зокрема й освітні. Даний вид компетентності характеризується здатністю вчителя фізичної культури впливати на оточуючих словом і ділом, умінням «проникати в психічний стан учня», запалювати учасників колективної діяльності, керуючи їх емоційним станом та настроєм; вмінням пробуджувати ініціативу, інтерес,

фантазію, винахідливість, стимулювати та заохочувати самостійність, активність та оригінальність дій учасників.

Організаційна компетентність майбутніх вчителів фізичної культури — це не тільки знання, уміння, навички, способи організаційної діяльності, а й мовні здібності, інтонація, емоційність, чіткість дикції, сила навіювання та переконання педагогічного впливу. Це дає нам право вважати її структурним компонентом функціональної компетентності вчителя фізичної культури, яка передбачає вміння планувати, складати авторську програму дій, розподіляти ролі та доручення за ступенем складності з урахуванням можливостей та досвіду організаційної діяльності виконавців, координувати їх дії, керуючи ними, але не пригнічуючи свободу дій, самостійність та творчість кожного учасника. Організаційна діяльність може позитивно впливати на формування функціональної компетентності студентів, якщо педагогічний процес вищої освіти організований як процес планомірного та послідовного виконання організаційних завдань, що постійно ускладнюються та стимулюють реалізацію різних функцій організатора відповідно до можливостей та здібностей майбутніх педагогів, що забезпечує накопичення ними досвіду організаційної діяльності. .

Функціональна компетентність як складна особистісна освіта включає організаційну складову, яка не може бути реалізована без систематичної та цілеспрямованої підготовки студентів до організаційної діяльності.

Таким чином, організаційні компетенції визначають ефективність роботи педагога-організатора, творчий характер вирішення ним практичних завдань та характеризують ступінь сформованості функціональної компетентності професійного педагога.

1.4. Комунікативні здібності в загальному процесі професійного становлення майбутнього педагога

Спілкування – жива тканина діяльності педагога. Істина педагогічна праця – це, перш за все, досвід спільного повсякденного життя та діяльності педагога та учнів, досвід міжособистісної взаємодії, досвід співробітництва, участі, взаємного колективного піклування. Спілкування не слід розглядати як форму забезпечення інших видів діяльності педагога або як систему прийомів та методів реалізації цілей та завдань педагогічної діяльності. Воно є центральною ланкою складного педагогічного процесу, невід'ємною формою самої діяльності, яку слід розглядати виключно як комунікативну. Тому успішність діяльності педагога визначається рівнем розвитку в нього комунікативних здібностей, наявністю професійно важливих комунікативних якостей, тобто всім тим, що найкраще характеризує процес спілкування [23; 15]. Проблема спілкування не нова для психолого-педагогічної науки і роль спілкування, його місце в процесі професійного становлення педагога ніколи не заперечувалися, скоріше недооцінювалися або не бралися до уваги. Таким чином, сфера спілкування довгий час залишалася неусвідомленою, неясною, некерованою, тобто цілеспрямовано і ефективно, що не використовується. Радикальні зміни та оптимізація життя сучасної школи пов'язані в основному з тим, наскільки принципово зміниться процес підготовки вчителя до професійної діяльності та спілкування з учнями, і в якій мірі ця підготовка сприятиме ефективному співробітництву з ними.

Комунікативний потенціал особистості сприймається як наявність особистісних якостей, умінь і навиків, складових основу комунікативної структури особистості, її індивідуального стилю у взаємодії коїться з іншими людьми [49]. Система цих важливих характеристик формується у самому комунікативному процесі та закріплюється у структурі особистості як своєрідна життєва стратегія у спілкуванні [15].

Отже, оскільки комунікативний потенціал особистості сприймається як якась система властивостей, які забезпечують успішність у процесі

спілкування, цілком доречно вважати його своєрідною системою комунікативних здібностей.

Аналізуючи останні у тих професійного спілкування вчителя, А. Леонтьєв [19] виділяє дві основні групи здібностей: «перша пов'язана з вмінням використовувати особисті комунікативні здібності педагогів, а друга - з його технікою спілкування та контакту». Ці дві групи здібностей поєднують цілий комплекс особистісних якостей (і унікальних навичок), що забезпечують успішну участь у спілкуванні.

У систему комунікативних властивостей особистості, що виражають її здатність сприймати і розуміти суб'єктів спілкування та спільної діяльності, можна включити здатність рефлексувати та розуміти соціально-психологічні особливості групи, членом якої є суб'єкт, а також здатність розуміти місце та роль кожного з них учасників у процесі спілкування. Такий підхід дозволяє отримати систему перцептивно-рефлексивних здібностей, що становлять внутрішню психологічну основу комунікативних можливостей особистості.

До таких перцептивно-рефлексивних здібностей Ян Коломинський та її співавтори відносять, «соціально-психологічну спостережливість, яка кваліфікується як особлива здатність, найбільш яскраво виявляється у здатності розпізнавати особливості взаємовідносин групи». Причому аналізується вона у тих двох важливих психологічних властивостей: соціально-психологічна рефлексія - здатність адекватно оцінювати свої відносини які відбуваються з іншими учасниками спілкування; соціально-психологічна перцепція - здатність адекватно сприймати та оцінювати відносини між іншими учасниками спілкування. Ціла система таких показників виділяється Д. Даниликом під час аналізу рефлексивних структур щодо малих груп, зокрема, оцінка індивідом своєї групи загалом і міжособистісних взаємин у ній, суб'єктивне уявлення про свою позицію та позиції інших членів у неформальній структурі групи.

Названі риси індивіда, що описують його комунікативний потенціал, є, так би мовити, внутрішньоособистісні характеристики (мотивація спілкування, перцептивно-рефлексивні можливості, комунікативні здібності).

Вивчаючи роль соціально-психологічних чинників, і особливо у розвитку вмінь педагогічного спілкування, Н. Богомолова використовує поняття соціально-психологічної компетентності. Остання передбачає засвоєння технологічних прийомів спілкування, розуміння мотивів, інтенцій, стратегій поведінки, фрустрацій, як своїх власних так і партнерів по спілкуванню, а також уміння розібратися в групових соціально-психологічних проблемах. Це дає підставу вважати, що підвищення компетентності є однією із форм, або одним із напрямків професійної підготовки майбутнього спеціаліста [14].

Ефективність професійно-педагогічного спілкування педагога залежить від рівня сформованості його комунікативної культури. Природною основою комунікативної культури є людська комунікабельність.

В. Кан-Калик характеризує комунікативність як: «явище багатопланове, що поєднує ряд компонентів, серед яких особливе значення мають комунікабельність та соціальна спорідненість» [30; 41]. Під комунікабельністю він розуміє здатність суб'єкта відчувати задоволення від процесу спілкування з іншими людьми. Соціальна спорідненість – це бажання бути серед людей. Власне останню автор розглядає як стійке утворення, яке тісно пов'язане з професійно-педагогічною спрямованістю особистості.

Розвиток необхідного рівня професійно-педагогічних комунікативних навичок є необхідною умовою розвитку комплексу педагогічних здібностей вчителя.

У контексті вищевикладеного цілком доречно зупинитися на дослідженні С. Максименка та Т. Щербань, у якому вони, вивчаючи процес

розвитку молодих вчителів, приділяють першорядну увагу їхній готовності до комунікативної діяльності. Адже, як слушно зазначають автори, професійно-педагогічна діяльність будується за законами спілкування, невід'ємною характеристикою якого є стиль педагогічного спілкування. Останній завжди є морально-ідеологічні установки вчителя, його педагогічну спрямованість, комунікативні здібності, вміння та навички [40].

Такої ж позиції дотримується і А. П. Федик, розглядаючи педагогічну діяльність як комунікативну як така. Тому особливу увагу автор приділяє комунікативній компетентності, комунікативній готовності майбутнього фахівця, працюючого вчителя, тренера. Завдяки їм актуалізується значимість соціально-психологічних умінь, пов'язаних із формуванням навичок взаємовідносин, взаємосприйняття, взаємовираження, взаєморозуміння, взаємовпливу, а також психотехнічних умінь, пов'язаних із оволодінням процесами самореалізації, самоналаштування та саморегуляції [19;16]. Розвиток професійного спілкування педагога багато в чому визначається змістом педагогічної діяльності. Чим змістовніше за обсягом та способом реалізації педагогічна діяльність, тим багатограннішим і різноманітнішим стає спілкування. Педагогічна діяльність як визначає зміст і форми спілкування, а й висуває щодо нього вимоги.

Як вважає Л. Орбан-Лембрик: «комунікабельність формує особистість людини, а тому стає одним із ефективних засобів, які забезпечують успіх професійної діяльності» [19].

Досвідчені педагоги, педагоги-новатори - це, передусім, майстри спілкування, які вміють організувати його як форму справжнього спільного життя та діяльності зі своїми підопічними, як взаємодія та співробітництво з ними як спілкування-діалог. Розглядаючи комунікативний потенціал особистості як систему параметрів, що забезпечують успішність спілкування загалом, його можна вважати системою унікальних

комунікативних можливостей. У науковій літературі справедливо підкреслюється, що досі в психології особлива увага приділялася здібностям предметно-пізнавального змісту, які традиційно вивчаються загальною та диференціальною психологією та розглядаються як здібності до різних видів теоретичної та практичної діяльності [35]. При цьому не менш важливими для психологічного розвитку особистості, її соціалізації та засвоєння необхідних форм соціальної поведінки є здібності, представлені у різних видах міжособистісного спілкування. Аналізуючи комунікативні вміння, Р. Немов звертає увагу на те, що без уміння адаптуватися до людей (правильно сприймати та оцінювати їх та їх дії, взаємодіяти з ними та встановлювати добрі відносини в різних соціальних ситуаціях) нормальне життя та психічний розвиток особистості були б просто неможливі [16].

Л. Орбан-Лембрик серед комунікативних умінь педагога виділяє: «вміння, спрямовані на організацію поведінки учня та його діяльності, а також їхню оцінку та оцінку особистості в цілому».

При цьому особлива увага приділяється тим умінням, що характеризують «технологічну» готовність педагога до діяльності: уміння психологічно правильно входити до спілкування; вміння підтримувати спілкування, постійно стимулювати як власну активність, і активність співрозмовника; вміння прогнозувати можливі шляхи розвитку ситуації, у межах якої розгортається спілкування; вміння долати психологічні бар'єри; вміння адекватно обирати манеру поведінки ситуації тощо. буд. [21].

Однією з найбільших проблем вітчизняної школи завжди була і залишається здатність реалізувати впродовж уроку навчальні і виховні цілі. Ця суперечність, як правило, вирішується на користь першої. Тобто, вчитель завжди, спочатку, навчає, а вже потім, чи як прийнято говорити в процесі навчання, виховує. Не важко збагнути, що чим більш складними стають навчальні програми і збільшується обсяг навчального матеріалу, а також зростає наповнюваність класів, тим все менше і менше часу

залишається на реалізацію виховних цілей. При цьому, ми розуміємо, що виховний вплив здійснюється не тільки у вербальній формі і не тільки на уроці. Однак, вважаємо, що серйозні упущення, які ми маємо в нашій школі саме в цьому питанні, дуже легко примножуються негативними явищами нашого суспільства. Саме останні складають той потрібний ґрунт, в якому в юних душах проростають паростки безкультур'я, невихованості, брутальності та цинізму. Зразу ж зазначимо, що проблема надто складна, комплексна і до того ж давня, а тому розв'язати її не так просто, навіть якщо забезпечити всі необхідні умови.

Вважаємо, що однією з головних таких умов є утвердження істинно гуманних, доброзичливих, глибоко діалогічних стосунків між педагогом і вихованцями. Особливо важливого значення в організації навчального процесу школи слід надавати практичним методам спілкування, співробітництва та співтворчості, які сприятимуть ефективному психологічному впливу на учнів та робитимуть оптимальним процес взаємин між вчителем та вихованцями.

Саме у цьому процесі кожен є носієм таких форм активності, на які він сподівається і очікує від інших. При цьому, мова йде не просто про дію чи вплив одного суб'єкта на іншого (хоча і це має місце), а саме про взаємодію, в якій поєднується вимогливість з турботливістю та доброзичливістю, коли цілі і завдання, що стоять перед учнями, насправді повністю поділяються педагогами. Безпосереднє живе спілкування розраховує, висловлюючись словами І. Станіславської, на „зустрічний потік, тобто відповідну реакцію з боку партнера по спілкуванню. Всі дії людей, що спілкуються, об'єднані в єдине ціле, яке набуває деяких нових якостей, ніж кожна дія зокрема. В такому педагогічному процесі спілкування виступає як специфічна форма взаємодії людини з іншими людьми, як взаємодія співучасників [36].

Як відзначав В. Сухомлинський: «слово вчителя – це перш за все знаряддя людяності, чуйності, терпіння. «Будьте обачними», щоб слово не

стало батоном, котрий торкаючись до ніжного тіла обпікає, залишаючи на все життя грубі рубці».

З точки зору гуманістичного підходу, головна мета педагогічного процесу полягає в тому, щоб кожна людина могла стати повноцінним суб'єктом діяльності, пізнання та спілкування — особистістю, яка є вільною, духовно розвинутою та відповідальною за події у світі. Як відзначають у своїй роботі С. Максименко і Т. Щербань, розвиток української національної школи нерозривно пов'язаний із вдосконаленням взаємин між педагогами та учнівськими колективами [40].

Гуманізація процесу навчання та виховання можлива лише за умов, які сприяють самореалізації особистості. Дослідження М. Боришевського показали, що гуманний підхід вчителя до кожного учня значно підвищує його творчу активність, сприяє розкриттю потенціалу та засвоєнню суспільних цінностей, що, у свою чергу, стимулює саморозвиток та самозбагачення [18].

Отже, розвиток особистості педагога, його професійна підготовка на засадах гуманізму, демократизму, співпраці та діалогу стають ключовими завданнями для оновлення сучасної школи.

Ефективна діалогічна взаємодія в педагогічному процесі можлива лише за умов, коли партнери здатні визнати себе частиною спільного діалогу, можуть уявити себе в ролі співрозмовників, здатні до міжособистісного та рольового обміну з метою досягнення взаємного порозуміння, а також можуть чітко визначити предмет діалогу та умови, які забезпечують обопільно задовільний результат [46].

Важливим елементом діалогічного спілкування є створення особливого морально-психологічного клімату, що ґрунтується на відкритості, доброзичливості та взаємній довірі. Відкритість як складова педагогічної компетентності означає готовність і здатність залишатися собою, відверто висловлювати свою позицію та думки співрозмовнику [43].

В психології давно став очевидним той факт, що довірливість у взаєминах між суб'єктами взаємодії, визначає і міру впливу один на одного. Тому, зрозуміло, що для забезпечення впливу (наприклад, педагогічного), необхідно „ввійти” у сферу життя іншої людини, прийняти її як свою особисту, включитися в орбіту її активності, і разом з тим, включити її у власну орбіту та цінності. Все це можна зробити не інакше як в процесі спілкування.

Низька культура спілкування, психологічна невідповідність вчителя до педагогічного спілкування стає серйозною перешкодою для встановлення повноцінних взаємовідносин з учнями, колегами, батьками учнів, а крім цього підриває його психічне здоров'я, викликає сумніви щодо правильності вибору ним професії.

В цьому аспекті особливу зацікавленість викликали дослідження, проведені у середовищі учителів фізичної культури. Так, дослідження рівня готовності вчителів фізичної культури (за даними О.П. Федик) показало, що вони завищують свої теоретичні знання і вміння щодо визначення психологічних чинників підготовленості учнів; факторів змагальної успішності; детермінантів фізично-оздоровчої культури; сутності психології спілкування та особливостей міжособистісних взаємин у колективі [15].

Порівняльний аналіз структури вмінь вчителів фізичної культури також вказує на завищену самооцінку ними свого власного рівня сформованості гностичного, організаційного та комунікативного компонентів.

Проведене дослідження виявило недостатній рівень теоретико-методичної та соціально-психологічної підготовки вчителів. Всього 15% опитаних вчителів фізичної культури змогли в перший рік роботи гідно вийти із непередбачуваних ситуацій. Причина тут в тому, що більшість молодих вчителів, на думку автора, ще не здатні враховувати і застосовувати наукову інформацію, оперувати нею та осмислювати її,

інтерпретувати з урахуванням сучасних підходів до питань спортивно-педагогічної діяльності. Отже, у підготовці сучасних вчителів фізичної культури необхідним є застосування спеціальних заходів, спрямованих на розвиток комунікативних вмінь і навичок та створення психологічних передумов для оптимального міжособистісного спілкування студентів.

1.5. Рівні сформованості організаційно-комунікативної компоненти готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності

Наукові дослідження, що вивчають готовність майбутніх учителів до педагогічної діяльності, пропонують різні підходи до визначення рівнів її сформованості. Зокрема, виділяють такі рівні: низький, середній, високий і найвищий [14]; високий, достатній і недостатній [19]; а також репродуктивний, проблемно-пошуковий і творчий [39]. Кожен із цих рівнів має свої специфічні характеристики.

Аналізуючи різні підходи до визначення рівнів готовності до педагогічної діяльності, ми дійшли висновку, що доцільно виділити три рівні готовності вчителя фізичної культури до професійної діяльності, оцінюючи ступінь сформованості його організаційно-комунікативної компоненти. До них відносяться: творчий (високий), репродуктивний (середній) та інтуїтивний (низький).

Високий рівень готовності характеризується у студентів чітко усвідомленою структурою ціннісних орієнтацій, яка визначає спрямованість і якість їхнього спілкування з учнями. У цій структурі домінує орієнтація на ефективність професійної діяльності, поєднана з прагненням створювати сприятливі міжособистісні стосунки та позитивний психологічний клімат у класі. Така ієрархія мотиваційно-ціннісних орієнтацій забезпечує гармонійне та збалансоване педагогічне спілкування, підвищує його дидактичну ефективність, орієнтованість на

особистісний розвиток і сприяє реалізації навчально-виховних функцій, створюючи умови для самореалізації учасників освітнього процесу. Оптимальна структура професійно-ціннісних орієнтацій також поєднується з розвиненими конструктивними, гностичними, інтерактивними та комунікативними вміннями, які гнучко й адекватно застосовуються в різних ситуаціях професійної діяльності.

Студенти з високим рівнем підготовки до професійної діяльності об'єктивно оцінюють учнів, спираючись на спостереження за їх поведінкою, володіють техніками як рефлексивного, так і нерефлексивного слухання, а також можуть прогнозувати реакції учнів на певні слова чи дії.

До основних характеристик цього рівня належать гнучкість, вміння обирати найбільш підходящий стиль спілкування відповідно до конкретної ситуації, здатність визначати оптимальну соціально-психологічну дистанцію, знання різних тактик і методів впливу на школярів різного віку та чітке розуміння своїх сильних і слабких сторін у спілкуванні.

Такі студенти демонструють впевненість у собі, вміють поєднувати вимогливість із наданням свободи для прояву ініціативи та самостійності учнів, здатні встановлювати емоційний контакт, створювати атмосферу взаємної симпатії та довіри, виявляти доброзичливість і тактовність. Вони усвідомлюють труднощі та недоліки власного спілкування, розуміють важливість культури комунікації для професійної діяльності та постійно працюють над удосконаленням своїх педагогічних навичок.

Студенти із середнім рівнем сформованості організаційно-комунікативної компоненти розуміють структуру своїх мотиваційно-ціннісних орієнтацій, що впливають на їхнє спілкування з учнями. Однак ці орієнтації часто бувають однобічними або внутрішньо суперечливими. Наприклад, може спостерігатися надмірна зосередженість на ефективності навчання з одночасною недооцінкою важливості сприятливих міжособистісних стосунків у колективі або сильна орієнтація на власний авторитет, дисципліну та порядок у класі.

Такі студенти володіють певними гностичними, інтерактивними та комунікативними навичками, проте не завжди ефективно використовують їх у змінних умовах професійного спілкування. Тому цей рівень готовності часто називають репродуктивним.

Знання та вміння студентів на цьому рівні здебільшого мають відтворювальний характер: вони можуть використовувати їх у типових ситуаціях, але стикаються з труднощами, коли потрібно самостійно обирати відповідні методи взаємодії в реальних педагогічних умовах. Їхнє спілкування характеризується деякою ригідністю, недостатньою гнучкістю, недооцінкою індивідуальних особливостей учнів, схильністю до шаблонності та стереотипів. Водночас вони усвідомлюють свої обмеження у вирішенні педагогічних завдань і прагнуть до професійного самовдосконалення.

Низький рівень сформованості організаційно-комунікативної компоненти готовності до професійної діяльності відзначається недостатньою усвідомленістю мотиваційно-ціннісних орієнтирів, що впливають на напрямок їхньої професійної діяльності, а також поверхнево-інтуїтивними уявленнями про необхідні складові для розв'язання педагогічних ситуацій. Гностичні, інтерактивні та комунікативні навички у таких студентів залишаються недостатньо розвиненими. Вони часто демонструють упередженість та суб'єктивність у вирішенні педагогічних завдань, не володіють ефективними методами педагогічної взаємодії та стратегіями поведінки в конфліктних ситуаціях, а також не вміють обирати оптимальний стиль спілкування з учнями в різних ситуаціях.

Зазвичай такі студенти не можуть об'єктивно оцінити рівень сформованості своїх навичок, схильні до некритично високої самооцінки своєї готовності до майбутньої професійної діяльності, що призводить до слабкої орієнтації на професійне самовдосконалення.

У професійних взаємовідносинах студенти з низьким рівнем організаційно-комунікативної готовності спираються переважно на

власний обмежений досвід міжособистісної взаємодії, керуючись інтуїтивно сформованими, але недостатньо усвідомленими правилами та установками. Через це даний рівень підготовки називається інтуїтивним.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Методи дослідження

Для вирішення поставлених завдань, були використані наступні методи:

1. Аналіз літературних джерел.
2. Педагогічний експеримент.
3. Тестування.
4. Методи математичної статистики.

Аналіз літературних джерел. Цей метод був необхідний для вибору шляхів вирішення поставлених завдань. Була вивчена спеціальна науково-методична література, що має відношення до теми дослідження, яка дозволила виявити нестачу літературних джерел по формуванню організаційних здібностей у майбутніх вчителів.

Педагогічний експеримент. Суть експерименту як методу дослідження полягає у спеціальній організації педагогічної діяльності студентів з метою перевірки й обґрунтування наперед розроблених теоретичних припущень, або гіпотез. Педагогічні експерименти класифікують за різними ознаками: спрямованістю, об'єктами дослідження, місцем і часом проведення та ін. В даній науковій роботі ми використовували один із видів педагогічного експерименту – це констатуючий експеримент, що проводиться на початку дослідження і своїм завданням має з'ясування стану справ у навчальній практиці з тієї чи іншої проблеми.

Етапи проведення експерименту:

1. Ідентифікація та формулювання проблеми.
2. Виокремлення та вивчення змінних.
3. Формулювання гіпотез та постановка мети експерименту.

4. Конструювання моделі експерименту, що включає всі елементи, умови й відносини, наприклад: з'ясування вибірки, репрезентативної для даної популяції; підбір однорідних груп або пар досліджуваних; визначення способів і параметрів вимірювання результатів експерименту; проведення пошукових випробувань з метою вдосконалення їхніх інструментів та моделей; визначення місця, часу і тривалості проведення експерименту.

5. Проведення експерименту.

6. Обробка експериментальних даних.

7. Кількісний аналіз результатів експерименту, їх наукова інтерпретація, формулювання практичних рекомендацій.

Педагогічне тестування. Тестування — цілеспрямоване, однакове для всіх досліджуваних обстеження, що проводиться в умовах строгого контролю. Від інших способів обстеження тестування відрізняється простотою, доступністю, точністю, можливістю автоматизації. Це дозволяє об'єктивно виміряти характеристики педагогічного процесу, що вивчаються.

Методи математичної статистики. Даний метод був використаний для обробки результатів експериментальних даних.

2.2. Організація дослідження

Дослідження проводилося в декілька етапів:

На *першому етапі* (жовтень – грудень 2023р.) здійснено аналіз психолого-педагогічної літератури з теми дослідження, вивчено стан розробленості досліджуваної проблеми в сучасній практиці роботи ЗВО, уточнено мету, завдання і предмет, розроблено зміст та методику дослідження.

На *другому етапі* (лютий – травень 2024р.) перевірено стан та рівні розвитку організаторських здібностей у майбутніх учителів фізичної

культури, визначено зміст та шляхи впровадження методик з визначення організаторських здібностей в навчальний процес, проведено загальне тестування згідно методик виявлення та оцінки комунікативних та організаторських здібностей.

У лютому – травні 2024 року нами були опитані студенти 4-го курсу факультету фізичної культури та здоров'я людини Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

У дослідженні взяли участь 38 студентів випускників магістратури денної та заочної форм навчання спеціальності «Середня освіта (Фізична культура)». З них – 20 студентів денної та 18 студентів заочної форм навчання.

На *третьому етапі* (червень - вересень 2024 р.) систематизовано та узагальнено отримані результати дослідження, сформульовано висновки, завершено оформлення роботи.

РОЗДІЛ 3

РОЛЬ ОГАНІЗАЦІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ВЧИТЕЛЯ ФОРМУВАННІ ІНТЕРЕСУ ДО ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

3.1. Рівень організаційно-комунікативних здібностей майбутніх вчителів фізичної культури

Одним із важливих завдань, що стоять перед сучасною педагогічною наукою, є створення таких педагогічних умов для розвитку особистості, які б повною мірою сприяли зростанню особистісних здібностей школярів у різні вікові періоди та в різних сферах навчальної діяльності. Зокрема, у шкільному віці, за спостереженнями А.А. Артюшенко, І.А. Бега, учень набуває певного досвіду і знань, відбувається формування інтелектуальних, розумових і фізичних здібностей [12; 25].

Зростання особистісних здібностей є важливим компонентом, що стимулює студента до подальшої освіти та самовдосконалення. Студент повинен чітко усвідомлювати, що високий рівень розвитку особистісних здібностей є важливою передумовою розширення його можливостей у подальшому житті. Зростання особистісних здібностей неспроможне відбутися саме собою, воно виникає у процесі активної діяльності. Активна діяльність людини відбувається у процесі перетворення власних задатків у можливості. Отже, з урахуванням зростання рівня розвитку здібностей відбувається формування особистісних якостей загалом [2].

Таким чином, актуальною проблемою, яка стоїть сьогодні перед сучасною школою, є гармонійне поєднання та реалізація інтелектуальних, психічних та фізичних можливостей учня у процесі навчання. Виходячи з вищевикладеного, ця проблема багато в чому може бути вирішена у процесі фізичного виховання у школі. Успішне формування здібностей особистості можливе лише при створенні відповідних педагогічних умов, які одночасно забезпечують удосконалення інтелектуальних, психічних та

фізичних можливостей, а також спонукають учня до усвідомленого самовдосконалення. Усвідомлене самовдосконалення учня можливе лише тоді, коли він розуміє, що чим вищі його особистісні можливості, тим легше йому адаптуватися у майбутньому житті.

На жаль, сьогодні фізичне виховання в школі не стало предметом, здатним успішно вирішувати завдання одночасної реалізації індивідуальних здібностей (інтелектуальних, психічних та рухових).

Фізичне виховання в сучасній школі вирішує в основному завдання розвитку рухових здібностей, «підготовки» до максимального результату у фізичній підготовці, не створюючи відповідних педагогічних умов для одночасного вирішення завдань удосконалення розумових та інтелектуальних здібностей на рівні рухових здібностей. Незважаючи на численні психолого-педагогічні дослідження щодо вдосконалення здібностей особистості, зокрема, дослідження О. Артюшенка, Л. Золотих, В. Клименка, Б. Ломова, В. Озерова, більшість робіт мають факультативний характер: окремо досліджено проблеми мотивації, формування інтелектуальних, психічних та рухових здібностей

У той самий час слід зазначити, що умови планомірного вдосконалення індивідуальних здібностей (інтелектуальних, психічних, рухових) у процесі фізичного виховання залишаються невизначеними.

Емпірична частина нашого дослідження полягала в перевірці припущення про те, що успішність розвитку комунікативних навичок студентів магістратури буде більш ефективною, якщо враховувати рівень розвитку комунікативних навичок та використовувати спеціальні методичні прийоми організації мовної взаємодії студентів.

Експериментальне дослідження було проведено у вигляді констатуючого експерименту.

Мета констатуючого етапу – є визначити рівень розвитку комунікативних умінь у магістрантів.

Завдання констатуючого етапу полягали у виявленні та оцінці комунікативних та організаторських здібностей за методиками КОС-1, КОС-2 та визначені міжособистісних відносин у групі за допомогою соціометричного методу Дж. Морено.

На початку дослідження ми розділили студентів на дві рівні групи – групу студентів заочної та групу студентів денної форми навчання – і провели тестування.

З метою виявлення комунікативних та організаторських здібностей особистості, до яких належать: здатність чітко та швидко встановлювати ділові та соціальні контакти з людьми, бажання розширити сферу спілкування, участь у соціальних та групових заходах, здатність впливати на людей, бажання проявити ініціативу, ми запропонували респондентам методики КОС-1 і КОС-2, що складаються з 40 питань.

Респондентам була надана така інструкція:

Будь ласка, стежте за тим, щоб номер питання збігався з номером клітинки, в яку ви вносите відповідь. Заповнюючи лист відповідей, пам'ятайте, що питання короткі й не містять усіх деталей. Уявіть типові ситуації й не заглиблюйтеся в подробиці, відповідайте швидко, не витрачаючи багато часу на роздуми. Можливо, деякі питання викличуть труднощі. Наприклад, якщо вас запитують: "Чи правда, що вам не подобається займатися математикою?" і відповідь "так", ви позначите це як "+". Якщо ж вам подобається математика, відповідаєте "ні, неправда" і теж ставите "+". Не намагайтеся справити позитивне враження – висловлюйте свою думку широко, адже правильних чи неправильних відповідей немає. Постарайтеся відповісти на всі питання.

Результати методики КОС-1 для груп студентів ДФН та ЗФН ми помістили в таблицю.

Результати методики КОС-1
(виявлення комунікативних і організаторських здібностей)
студентів денної та заочної форми навчання

Рівень	Група денної форми навчання	Група заочної форми навчання
Комунікативні здібності		
Низький	15,0%	5,6%
Нижче середнього	35%	11,1%
Середній	30%	50%
Високий	20%	33,3%
Організаторські здібності		
Низький	10%	5,6%
Нижче середнього	30%	16,7%
Середній	40%	50%
Високий	20%	27,7%

Серед студентів денної форми навчання виявлено, що високий рівень комунікативних навичок мають 4 респонденти, середній – 6, нижче середнього – 7, і низький – 3. Щодо організаторських здібностей: 4 респонденти мають високий рівень, 8 – середній, 6 – нижче середнього, а 2 – низький рівень.

Серед студентів-заочників виявлено, що 6 респондентів мають високий рівень комунікативних навичок, 9 – середній, 2 – нижче середнього, і 1 – низький. Щодо організаторських здібностей: високий рівень мають 5 респондентів, середній – 9, рівень нижче середнього – 3, а низький – 1 респондент.

Дані результати виразимо у вигляді діаграми. (Рис.3.1).

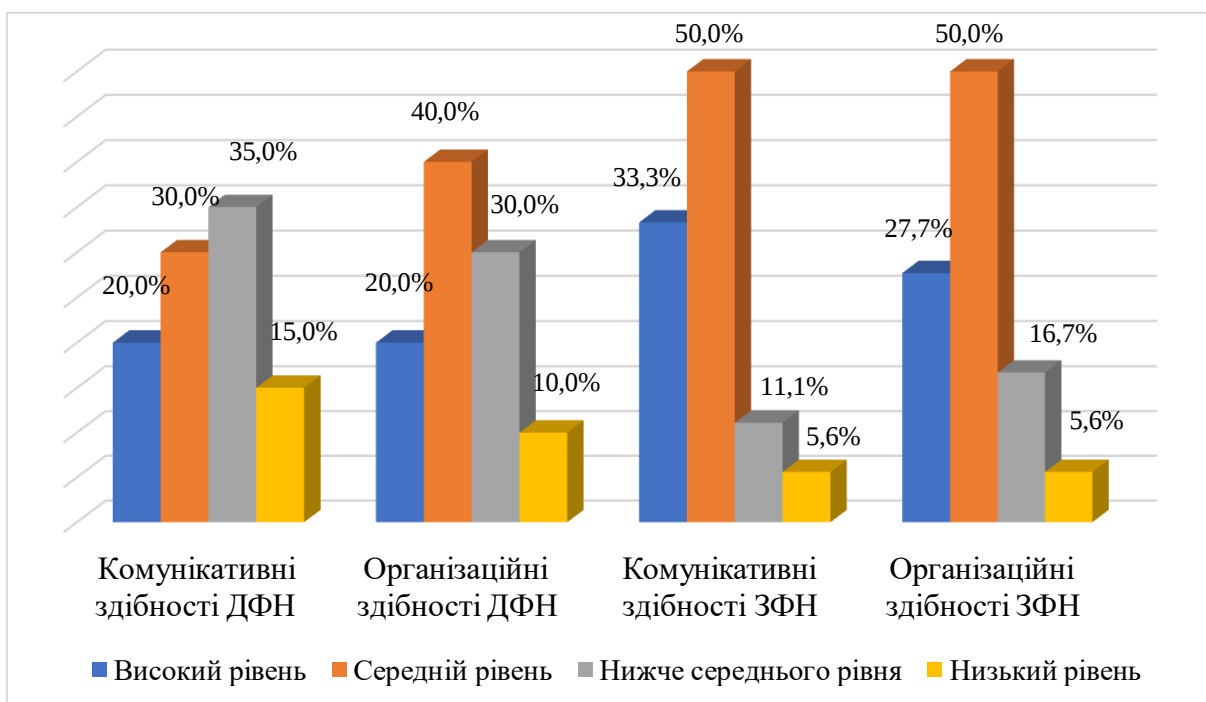

Рис. 3.1. Результати методики КОС-1 ДФН та ЗФН

Порівняємо результати методу КОС-2 у двох групах, записавши їх у таблицю 3.2.

Під час інтерпретації результатів дослідження за методикою КОС-2 слід зважати на те, що цей метод лише відображає поточний рівень комунікативних та організаторських схильностей особистості і не призначений для прогнозування їх подальшого розвитку чи уповільнення.

Серед студентів очної форми навчання виявлено, що 3 респонденти мають високий рівень комунікативних здібностей, 7 – середній, а 5 – низький. Щодо організаторських навичок: високий рівень мають 4 респонденти, середній – 5, рівень нижче середнього – 8, і низький – 3 респонденти.

Серед студентів ЗФН встановлено, що 5 респондентів мають високий рівень комунікативних навичок, 8 – середній, 2 – нижче середнього, а 3 – низький. У цій же групі 6 студентів показали високий рівень організаторських здібностей, 8 – середній, 2 – нижче середнього, і 2 – низький.

Таблиця 3.2

Результати за методикою КОС-2 у групах денної та заочної форми навчання

Рівень	Група денної форми навчання	Група заочної форми навчання
Комунікативні здібності		
Низький	25%	16,7%
Нижче середнього	25%	11,1%
Середній	35%	44,4%
Високий	15%	27,8%
Організаторські здібності		
Низький	15%	11,1%
Нижче середнього	40%	6,7%
Середній	25%	44,4%
Високий	20%	33,3%

Для наочності відобразимо результати таблиці у вигляді діаграм (Рис.3.2)

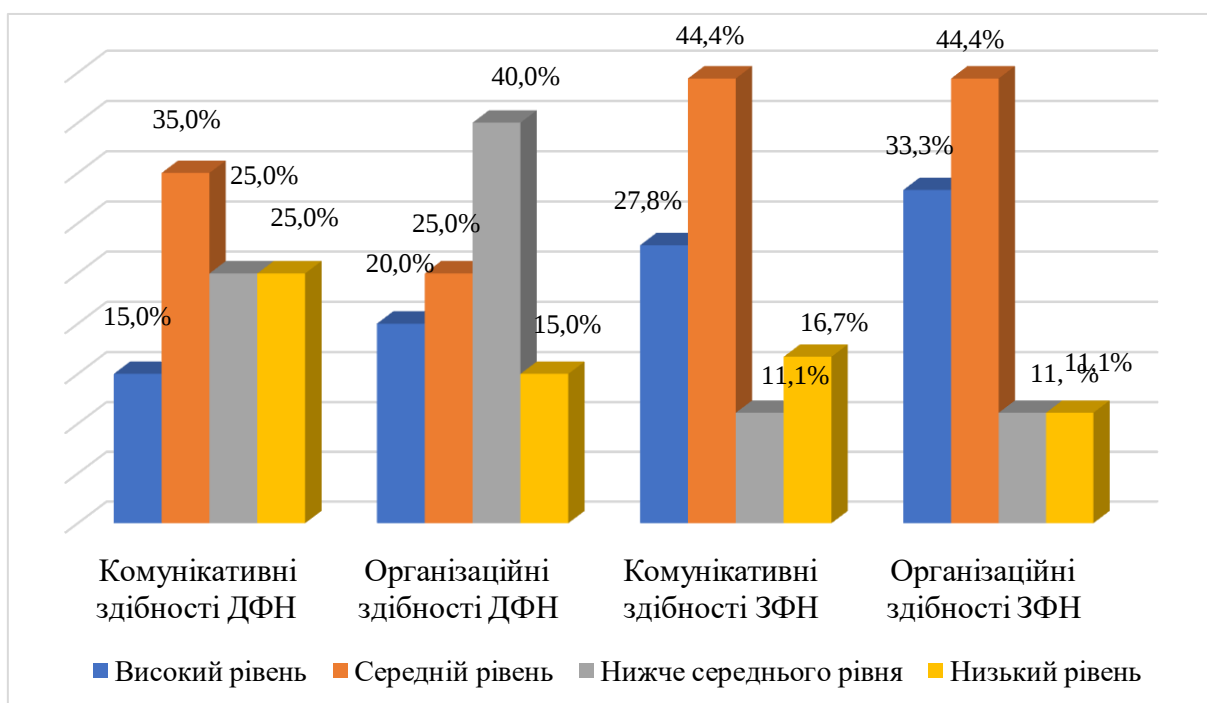

Рис. 3.2. Результати методики КОС-2

Учасникам як очної, так і заочної груп також необхідно було відповісти на запитання опитувальника діагностики міжособистісних та міжгрупових стосунків «Соціометрія» Дж. Морено. Отримані дані проаналізовано та узагальнено, на їх основі складено соціометричні матриці, які дають досить повну картину стосунків у групі та положення,

яке займає кожен член колективу. За результатами соціометричних матриць побудуємо соціограму.

За даними соціоматриці визначається соціометричний індекс кожного студента груп ДФН та ЗФО. На підставі цих показників кожного студента було віднесено до певної статусної групи. Аналізовані дані наведено у таблицях 3.3 та 3.4.

Таблиця 3.3

Соціометричні статуси (денна форма навчання)

Статусна група	Кількість студентів	% значення
«Зірка»	5	25%
«Бажані»	4	20%
«Прийняті»	2	10%
«Неприйняті»	6	30%
«Знедолені»	3	15%

Таблиця 3.4

Соціометричні статуси (заочна форма навчання)

Статусна група	Кількість студентів	% значення
«Зірка»	4	22,2%
«Бажані»	3	16,7%
«Прийняті»	2	11,1%
«Неприйняті»	3	16,7%
«Знедолені»	6	33,3%

Для більш повного уявлення порівняємо отримані результати за допомогою діаграми.

Рис. 3.3. Співвідношення статусних груп у досліджуваному контингенті

Отже, аналізуючи наведені дані, можна відзначити, що в групі ДФН є чітко виражені лідери, які отримали найбільше голосів і входять до статусної групи «Зірки». Примітно, що серед цих лідерів немає дівчат. Також у цій групі є значна кількість студентів, яких колектив не приймає («Неприйняті»), а сама група складається з багатьох мікрогруп по 3–4 особи.

У групі ЗФН ситуація виглядає так: найбільшу кількість голосів отримали 4 студенти, з яких, на відміну від групи ДФН, двоє були дівчата. Проте в цій групі більше «Знедолених» – 6 осіб. Група також складається з кількох мікрогруп, що свідчить про відсутність єдності в колективі.

Проаналізувавши результати опитувань КОС-1 та КОС-2 в обох досліджуваних групах, ми дійшли висновку, що у заочної форми навчання більш розвинуті комунікаційні та організаційні здібності, це зумовлено тим, що значна кількість даних студентів працює за спеціальністю та має

більший практичний досвід роботи з дітьми та вміють краще організовувати навчальну діяльність та комунікувати з ними.

Аналізуючи «Соціометрію» Дж. Морено ми визначили, що денна форма навчання має більш дружні відносини у колективі порівняно з заочною. Це спричинено тим, що ДФН щоденно відвідує навчальні заняття та більш активно взаємодіє в групі в порівнянні з ЗФН студенти якої зустрічаються два рази за семестр і таким чином менше мають спільної діяльності.

Високі результати опитування за КОС-1, КОС-2 та соціометричного опитування слід враховувати як основу для профілізації на професію. В інших випадках низький прояв цих схильностей слід враховувати, у зв'язку з цими напрямками, дуже обережно, і обов'язково зіставляти з іншими видами готовності.

3.2. Шляхи вдосконалення організаційних та комунікаційних здібностей у майбутніх вчителів фізкультури

Іноді в обґрунтуванні занять фізичною культурою та спортом однією з причин називають природну потребу в рухах. Вона дійсно існує в молодого зростаючого організму. Науковці уточнюють саме поняття природної потреби в рухах а саме, потреба не просто рухатися, але й випробовувати при цьому навантаження з визначеною інтенсивністю [4]. Існує багато прикладів, коли діти та підлітки, систематично займаючись у спортивних секціях, значно збільшують свою особисту фізичну підготовленість. Проте, незважаючи на зростання показників фізичних якостей і появи вище вказаної потреби, у період літніх канікул ці підлітки майже припиняють заняття фізичними вправами. Очевидно, природно необхідна потреба займає вельми незначну частку по відношенню до всього розмаїття причин, які активізують особистість до систематичних занять фізичними вправами [6].

Інтерес до фізичної культури та спорту залежить від особистісних якостей студентів. При виконанні основного руху в кожній фізичній вправі (виді спорту) певні фізичні якості виявляються найбільш сильно, ніж інші. Легше виконати основні фізичні рухи в якійсь вправі (виді спорту) тому, у кого добре розвинуті необхідні для цього виду спорту фізичні якості й фізіологічні функції організму. У зв'язку з цим виникає питання: якою мірою вибір улюбленого виду спорту з включених у шкільну програму з фізичної культури пов'язаний з рівнем розвитку фізичних якостей учнів.

Для того, щоб з'ясувати це, студентів прохали висловитися про те, які з фізичних вправ їм більше всього подобається виконувати: 1) на силу; 2) витривалість; 3) швидкість; 4) координацію (типу вільно гімнастичних вправ або вправ на снарядах; 5) спритність (типу акробатичних і пов'язаних з одноборством із супротивником). Одночасно студенти були обстежені з боку розвитку фізичних якостей: сили, швидкості, витривалості, стрибучості.

Виявилося, що особи з найбільш розвинутими окремими фізичними якостями у своїх думках не віддають особливої переваги своїй більш розвинутій фізичній якості. Студентам подобається виконувати й такі вправи, які згідно режиму роботи побудовані на якостях, що знаходяться в них на низькому рівні. Проте, такі вислови не є статистичне» значущими ($P > 0,5$).

Вибір виду спорту для занять часто визначається студентами ще в молодшому віці. Вони починають заняття в спортивних секціях з п'ятого класу, з 8 - 9-ти років, іноді й раніше. Вибір виду спорту на даному початковому рівні фізичної підготовленості не залежить від ступеня розвитку тієї або іншої фізичної якості. 1200-м студентам було задано питання: "Які фізичні вправи в тебе виходять найкраще?". Майже половина студентів не дала відповіді. А саме - (53,1%) дівчаті (45,8%) хлопців.

Студенти, які дали відповіді, в основному, виразили загальну тенденцію в оцінці привабливих сторін фізичного розвитку, фізичної

підготовленості. Кожний вид спорту характеризується своїми особливими рисами за динамічністю й темпом. Швидкість або повільність, рівномірність або нерівномірність, рухливість або схильність до постійності приводить до того, що деякі люди можуть довгий час виконувати одні й ті ж вправи, інші - відмовляються від цього. Можна припустити, що психологічні особливості впливають на успішність початкових занять і вибір того, або іншого виду спорту. Проте, дані наукових праць довели що властивості нервових процесів не впливають на вибір виду спорту [1-3]. Слід визнати більш дієвим зворотній вплив: інтерес сприяє руховій діяльності, у руховій діяльності удосконалюються фізичні якості, уміння й, очевидно, деякі властивості нервових процесів (рухливість, динамічність, співвідношення сигнальних систем)

Самі по собі спортивні здібності не є вирішальним чинником у тому, що той або інший вид спорту стає улюбленим. Та учні й не усвідомлюють своїх здібностей. При масовому опитуванні причин вибору виду спорту досить мале місце мала відповідь: «Вибрав вид спорту тому, що були здібності». У хлопців така відповідь була тільки в сьомому класі й склала всього близько 1%, у дівчат вона взагалі була відсутня. Якщо ж підліткам і буде пояснено, що у них є здібності до якого-небудь виду спорту, то цього ще буде недостатньо, щоб вони стали займатися рекомендованим видом спорту.

Таким чином, особливості фізичної підготовленості, властивості нервових процесів і навіть самі по собі наявні здібності до виду спорту не роблять вирішального впливу на вибір виду спорту. Розглянемо зовнішні фактори, які обумовлюють інтерес до фізичної культури та їхній вплив на вибір виду спорту.

Інтерес до фізичної культури та спорту залежність від різних факторів зовнішнього середовища. Аналіз анкетних даних показав, що в студентів немає труднощів у виборі виду спорту. Деякі визначають собі вид спорту вже в ранньому дитинстві. Ось вислови дітей 12-13 років: а) "лижі я

полюбив з п'яти років"; б) "мій улюблений вид - ковзани, тому що я змалку катаюся на ковзанах"; в) "коли мені було шість років, старший брат навчив мене грати і зараз я люблю цей вид спорту"; г) "коли я вчився в другому класі, я дуже хотів..."; д) "з першого класу я захоплююся..."; е) "у третьому класі я стала займатися гімнастикою й полюбила її"; ж) "я давно мріяв навчитися й тому став займатися..."; з) "я полюбив футбол, коли ще не ходив до школи".

Багато є студентів, які не знають, чому обраний вид спорту їм подобається більше всього. Дійсно, привід для вибору виду спорту не завжди може бути визначений, оскільки вплив окремих вражень відбувається підсвідоме. Навіть бажання або прагнення до чогось може іноді не усвідомлюватися особистістю.

Воно спочатку може виявлятися як слабкий неусвідомлений потяг. І лише якісь обставини розкривають бажане. І часом для особистості ці обставини здаються причиною. Проте, у відповідях учнів про обставини, які стали причиною вибору виду спорту, розкриваються певні тенденції.

З висловів студентів видно, що з віком вплив батьків на вибір улюбленого виду спорту знижується, а роль учителя фізичної культури зростає. У сумарному підсумку вчитель фізичної культури займає перше місце. Таким чином, перший фактор, який вирішує вплив щодо визначення виду спорту, який стає для студентів улюбленим, підказує вчитель фізичної культури.

Другий по значенню чинник - вплив батьків. Для з'ясування впливу батьків на студентів щодо формування інтересу до фізичної культури та спорту було проведено анкетування серед батьків учнів, які навчаються в п'ятих класах. На питання: "Як ви відноситеся до занять своїх дітей фізичними вправами?", батьки повинні були дати оцінку свого відношення: позитивно, прихильно, негативно. Відповіді були наступні: позитивно - 55,8%, прихильно - 32,3%, негативно - 2,9%, без відповіді - 8,4%.

На питання: «Який вид спорту, на вашу думку, слід рекомендувати вашій дитині?», були отримані наступні відповіді: назвали тільки один певний вид спорту - 34,3%, назвали два або декілька видів спорту 31,4%, відповідь "байдуже" - 14,2%, негативне відношення до спорту - 8,5%. На питання: "Як часто ви нагадуєте своїм дітям про необхідність займатися в спортивних секціях?" батьки дали наступні відповіді: нагадують часто - 30,3%, рідко - 6,0%, ніколи - 24,2%, діти самі нагадують - 12,1%, без відповіді - 27,3%. З аналізу відповідей видно, що великий відсоток учнів не випробовує ніякого впливу батьків у виборі виду спорту і в необхідності займатися спортом. Реалізація порад у необхідності займатися фізичною культурою та спортом залежить від матеріальної бази, а також безпосередніх і активних занять. Вибір виду спорту, особливо в хлопців, визначається не тільки спортивною, фізкультурно-масовою роботою в школі, матеріальною базою, але й іншими причинами.

Існує ряд факторів, які формують фізкультурні та спортивні інтереси учнів. Опитування 500 учнів загальноосвітніх шкіл показало, що до числа факторів, які сприяють формуванню їх фізкультурних і спортивних інтересів, відносяться наступні: поради шкільного учителя, тренера й батьків; спортивні передачі телебаченню; читання спортивних газет і журналів. Рівень дії перерахованих факторів різний [4, 5].

Дані констатуючого дослідження визначили, що найбільше впливом на формування спортивних інтересів учнів є батьки, далі йдуть поради шкільного вчителя, спортивні передачі і, дещо меншою мірою, читання спортивних газет і журналів, блогів та спортивних соцмереж.

При цьому всі фактори є найбільш дієвими. Вони мають більш значний вплив на формування фізкультурних і спортивних інтересів дітей, особливо в 12 - 15 років. Безперечно, цей вік слід вважати основним для формування найбільш стійкого інтересу до занять фізичною культурою й різними видами спорту.

При формуванні інтересу дані чинники взаємодіють один з одним. Аналіз виникнення інтересу, його причин та факторів, що його визначають, показує, що інтерес має складну природу. Його можна визначити як явище, у якому взаємодіють біологічна і соціальна основи. Біологічна - це сукупність спадкових та набутих властивостей та якостей, властивих кожному індивідууму. Сюди входять антропометричні дані та психофізіологічні функції. Соціальна - це усталені у суспільстві погляди різні явища навколишньої дійсності, морально-етичні норми, і навіть вся існуюча система фізкультурно-спортивної роботи, що впливає і виховує здоровий спосіб життя в кожній дитини з урахуванням матеріальної бази, де ця робота здійснюється. Біологічне та соціальне перебувають у складній взаємодії. Усталені морфологічні і функціональні характеристики особистості у своєму генезі багато в чому залежить від соціальної основи.

Відомо, що інтерес стимулюється успішною спортивною діяльністю. Безсумнівно, в ігровій діяльності гравці, що добре грають, матимуть більший успіх, ніж слабо підготовлені. Таким чином, внутрішні якості, розвиток яких обумовлено руховим досвідом, є арсеналом переваг перед тими, у кого ці якості відсутні. Але сама успішність – поняття відносне. Успішність - це позитивні результати діяльності, які отримали суспільне визнання. У той же час гравці, що слабо грають, не зможуть піднятися до рівня лідерів, що, мабуть, визначається низкою факторів і, зокрема, методами навчання, педагогічною майстерністю вчителя.

Таким чином, згідно з нашими дослідженнями, біологічна основа знаходить своє місце у визначенні напряму інтересів та у віковому аспекті. Однак біологічне тут слід розуміти не в прямому розумінні, а в переносному: з віком у дітей змінюються свідомість, ціннісні орієнтації, змінюється ставлення до них батьків та педагогів. Найбільший стрибок зміни інтересу до фізичної культури та спорту спостерігається у шостих класах, та в дівчат у сьомих, хлопців - у восьмих класах. У той же час слід

сказати і те, що фактори, які виховують, мають виборчу спрямованість, а їхній вплив залежить від особливостей вихованців (рис.3.8).

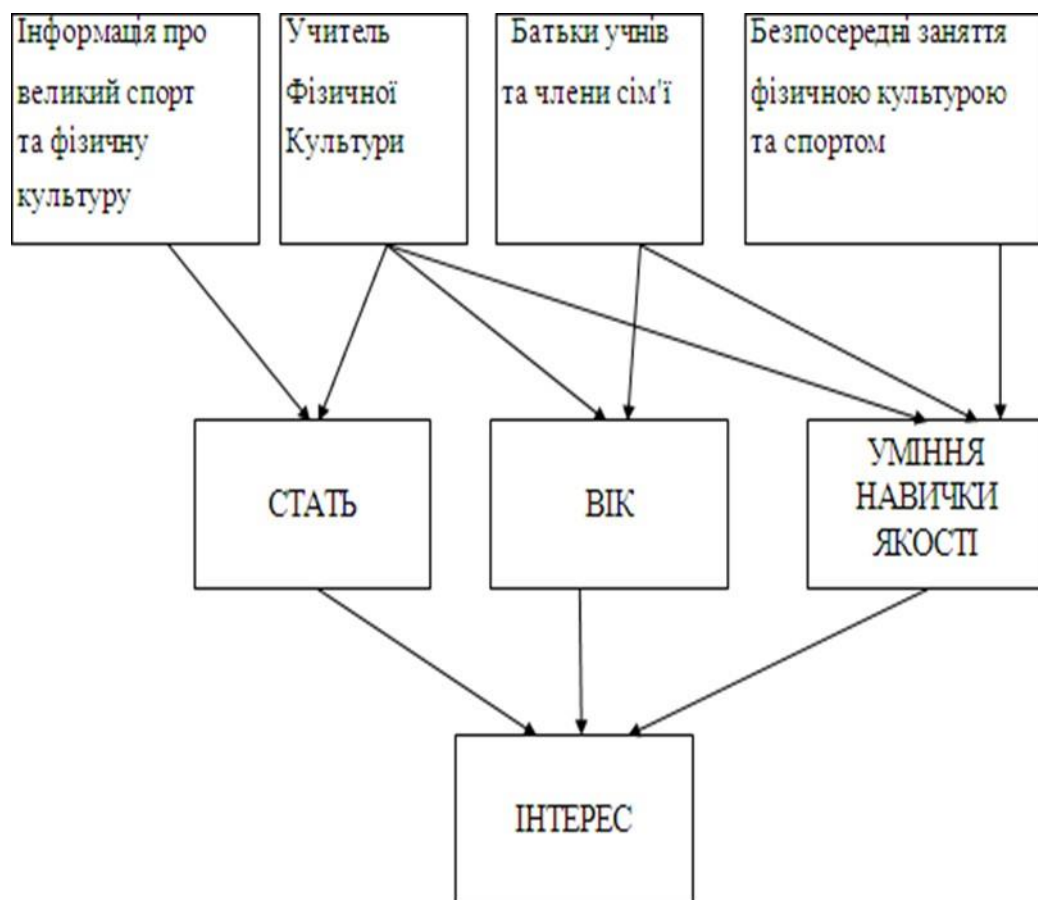

Рис 3.8. Схема взаємодії різних факторів у формуванні інтересу до фізичної культури та спорту в дітей

Проведені нами дослідження констатуючого експерименту дозволяють стверджувати, що вирішальна роль у розвитку й становленні інтересу належить соціальному фактору.

Біологічна основа вказує і визначає різні напрямки інтересів. Досить значні відмінності спостерігаються між юнаками та дівчатами у виборі привабливих сторін фізичного розвитку та фізичної підготовленості. Така різниця відбивається на всіх елементах цікавої конструкції. Аналіз динаміки окремих елементів структури інтересу до фізичної культури і спорту юнаків і дівчат показує, що в оцінках привабливих сторін спорту, якими є мотиви діяльності, в їх спортивних ідеалах, по відношенню до спорту дуже часто виявляються вікові особливості дітей.

Таким чином, фактори, що сприяють формуванню інтересу, дають змогу створити досить чітку систему впливу на процес фізичного виховання з боку майбутніх вчителів. Наприклад, загальним елементом є система освіти та інформація про основні види спорту. Цей елемент має не тільки прямий вплив на почуття учня, але й опосередкований вплив через інші елементи, виховані батьками та вчителями. Останні як би фільтрують інформацію про основні види спорту і вносять навмисні підкріплення, формуючи в ній зміни. Найдієвішим елементом цієї системи є вчитель фізичної культури, який впливає на дітей відповідно до своїх обов'язків. Решта елементів мають обмежений характер дії. Інформація про основні види спорту та фізичне виховання не може безпосередньо впливати на вміння та якості учнів, а може лише опосередковано, через активні заняття. Іноді буває так, що роз'яснювальна робота потрібна самим батькам.

Отже, виховні чинники переломлюються через властивості та особливості учнів, як через призму. З часом змінюються якості і властивості учнів, уявлення про елементи, що впливають на інтерес, і, у зв'язку з цим, ставлення до різних аспектів фізичного виховання і спорту [6]. Таким чином, спортивний інтерес слід розуміти як діалектичне ціле поняття, у якому дія соціального як би трансформується через основу біологічного і залежить від того, на яку частку біологічного воно діє. У той же час біологічне слід розуміти як носій відповідної свідомості й ціннісних орієнтацій, тобто як інший рівень соціального.

Інтерес до спорту є результатом впливу системи, яка виховує і складається з окремих елементів освіти, яка проводиться через засоби масової інформації про великий спорт і фізичну культуру, спортивних заходів у місті, школі, впливу вчителів школи, батьків і членів сім'ї, товаришів. Найбільший вплив на формування спортивних інтересів студентів роблять їх батьки, потім уже поради шкільного вчителя.

Спортивний інтерес слід розуміти як поняття, у якому дія соціального як би трансформується через основу біологічного і залежить

від того, на яку основу біологічного воно діє. У той же час біологічне слід розуміти як носій відповідної свідомості, тобто як інший рівень соціального.

Особливості фізичної підготовленості, властивості нервових процесів і навіть самі по собі наявні здібності до виду спорту не роблять вирішального впливу на вибір виду спорту. Вирішальний вплив на те, що визначений вид спорту стає для студентів улюбленим, робить учитель фізичної культури. Другий за значенням фактор - вплив батьків. Потребують подальшого вивчення питання активізації інтересу до рухової активності у дітей підліткового та старшого віку.

Для вдосконалення організаційних та комунікаційних здібностей майбутніх учителів фізичної культури можна застосувати кілька ефективних підходів:

1. Практичне навчання через рольові ігри та моделювання ситуацій

Використання рольових ігор, де студенти виконують роль вчителів, може значно покращити їхні навички організації та комунікації. Сценарії з вирішенням проблем (наприклад, управління поведінкою учнів або проведення командних ігор) допомагають студентам формувати та вдосконалювати вміння спілкуватися та організовувати діяльність у реалістичних умовах.

2. Робота в команді та проєктна діяльність

Завдання, які передбачають командну роботу (наприклад, організація спортивних заходів або розробка фізкультурних занять), розвивають комунікаційні навички, навчають розподіляти обов'язки, координувати дії та брати відповідальність. Це дозволяє майбутнім учителям фізкультури навчитися злагоджено працювати у колективі, що є важливим при проведенні занять з дітьми.

3. Інтеграція практичного досвіду у навчальну програму

Залучення студентів до проходження практики у школах або спортивних клубах сприяє розвитку організаційних та комунікаційних

навичок через безпосередній контакт із учнями. Практичний досвід дозволяє студентам краще зрозуміти, як планувати заняття, організовувати роботу в групах та знаходити підходи до різних типів учнів.

4. Курси з ораторського мистецтва та публічних виступів

Комунікаційні здібності покращуються завдяки участі у тренінгах з ораторського мистецтва, де студенти вчаться правильно висловлювати свої думки, тримати увагу аудиторії, уникати конфліктів та будувати довірчі стосунки. Це особливо важливо для вчителів фізкультури, яким потрібно мотивувати учнів і контролювати дисципліну під час занять.

5. Рефлексія та зворотний зв'язок

Застосування методів рефлексії, таких як обговорення проведених занять або перегляд відеозаписів уроків із подальшим аналізом, допомагає студентам оцінити свої сильні та слабкі сторони. Регулярний зворотний зв'язок від викладачів та колег дозволяє студентам розвивати професійні якості та коригувати недоліки в організації та комунікації.

6. Розвиток лідерських якостей

Вчителі фізичної культури часто виступають лідерами серед учнів, особливо в командних видах спорту. Тому розвиток лідерських навичок через тренінги або майстер-класи з управління групою та мотивації є важливим для формування впевненості у власних силах та вміння вести групу за собою.

7. Семінари з конфліктології та вирішення проблемних ситуацій

Навчання вирішувати конфлікти, запобігати напруженим ситуаціям та забезпечувати комфортну атмосферу під час занять сприяє вдосконаленню комунікаційних здібностей. Це дає майбутнім учителям навички спокійного реагування на непередбачувані ситуації, які можуть виникати на уроках фізкультури.

Ці підходи сприятимуть формуванню високого рівня організаційних та комунікаційних навичок, необхідних для успішної педагогічної діяльності та ефективного викладання фізичної культури.

ВИСНОВКИ

1. Фізична культура є важливою складовою загальної культури суспільства, спрямованою на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних якостей для гармонійного формування особистості й активного способу життя. Водночас, «Фізична культура» виступає однією з ключових навчальних дисциплін, яка функціонує як самостійна сфера в соціокультурному просторі країни та викладається як окремий предмет у школах, сприяючи пошуку нових підходів до фізичного виховання молоді в умовах демократизації освіти та її національного спрямування. Основною формою організації навчально-виховного процесу з фізичної культури в школі є урок, і завдання вчителя полягає в забезпеченні виконання головних вимог до сучасного уроку, а саме:

- забезпечити диференційований підхід до учнів з урахуванням їхнього здоров'я, рівня фізичного розвитку, фізичної підготовленості та статі;
- оптимізувати навчально-виховний процес шляхом впровадження інноваційних методів навчання та використання міжпредметних зв'язків;
- сприяти реалізації освітньої, виховної, оздоровчої та інструктивної мети уроку;
- розвивати в учнів уміння та навички для самостійних занять фізичними вправами.

Сучасний вчитель фізичної культури в школі має завдання перетворити фізичне виховання на безперервний процес, що охоплює навіть короткі часові відрізки, такі як добовий цикл. Це означає, що його робота не може обмежуватися окремими епізодичними заходами чи періодичним залученням інших осіб до виховного процесу. На часі стоїть питання організації фізичного виховання школярів як системи

обов'язкового навчання, яка охоплює основи здоров'я та гігієнічного виховання. У зв'язку з цим важливо врахувати такі аспекти:

- організацію занять для учнів з відставанням у фізичному розвитку, послабленим здоров'ям або певними відхиленнями;
- розробку уроків, які стимулюватимуть інтерес учнів до фізичної активності та самовдосконалення;
- узгодження інтересів батьків та дітей у питаннях фізичного виховання;
- організацію позаурочних занять, що одночасно будуть продовженням уроку та підготовкою до наступних занять;
- підготовку дітей до шкільного режиму ще на етапі дошкільної освіти;
- організацію можливостей для фізичної активності за місцем проживання учнів;
- підтримку талановитих дітей, які прагнуть досягти високих результатів у спорті;
- забезпечення необхідної матеріально-технічної бази;
- залучення до процесу фізичного виховання всього педагогічного колективу, медичних працівників, громадських організацій та активістів.

2. Дослідження показало, що успішний розвиток комунікативних та організаторських навичок у студентів-випускників буде більш ефективним за умови врахування рівня сформованості цих здібностей у студентів. Аналіз опитувань КОС-1 та КОС-2 в обох групах показав, що студенти заочної форми навчання мають вищий рівень комунікаційних та організаційних здібностей. Це пов'язано з тим, що значна частина цих студентів працює за спеціальністю, має більше практичного досвіду в роботі з дітьми, вміє організовувати навчальний процес та ефективно комунікувати. Високі показники КОС-2 та соціометричного опитування є вагомим основою для професійної профілізації. У випадках низького

прояву цих здібностей необхідно ретельно оцінювати результати у поєднанні з іншими показниками готовності.

Для діагностики міжособистісних та міжгрупових відносин з метою їх покращення та вдосконалення було застосовано соціометричну методику, розроблену Дж. Морено. Використовуючи соціометрію, ми проаналізували типологію соціальної поведінки студентів у груповій діяльності та соціально-психологічну сумісність членів конкретних груп.

Аналізуючи «Соціометрію» Дж. Морено, було виявлено, що студенти денної форми навчання мають більш згуртовані стосунки в колективі порівняно із заочниками. Це пояснюється їхньою постійною участю у навчальних заняттях та частішою взаємодією, на відміну від студентів заочної форми, які зустрічаються лише двічі за семестр, що обмежує їхню спільну діяльність.

3. Для вдосконалення організаційних та комунікаційних здібностей майбутніх учителів фізичної культури доцільно використовувати практичні заняття з рольовими іграми, командну роботу, проєктну діяльність та активну участь у практиці, що розвиває реальні навички організації занять та взаємодії з учнями. Курси з ораторського мистецтва, рефлексія з отриманням зворотного зв'язку, тренінги з лідерства та семінари з конфліктології також допомагають формувати вміння вирішувати проблемні ситуації, мотивувати учнів та ефективно керувати колективом, що є важливим для успішної професійної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. «Олімпійський спорт і спорт для всіх: проблеми здоров'я, рекреації, спортивної медицини та реабілітації»: Матеріали четвертого міжнародного наукового конгресу. Київ., 2000. С. 333.
2. Ажиппо О. Ю. Сучасний стан і проблеми індивідуалізованого навчання студентів. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. праць / редкол. Т. І. Сущенко та ін. Запоріжжя, 2015. Вип. 42. С. 507–514.
3. Аксьонова О. Інтерактивні форми діяльності учнів на уроках фізичного виховання / О. Аксьонова // Фізичне виховання: 2007. № 6. С. 35-39.
4. Андрєєва О.В. Проблеми та перспективи впровадження рекреаційне - оздоровчих занять в загальноосвітніх школах / О.В. Андрєєва, М.В. Чернявський // Теорія і методики фізичного виховання і спорту. 2005. №4. С.34-36.
5. Атамась О. А. Формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до впровадження технологій оздоровчого фітнесу : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Київ, 2015. 20 с.
6. Бака М.М., Бойко В.С., Гуревич С.С. Социально-биологические проблемы физической культуры и спорта. Киев: Здоров'я, 1983.-248с.
7. Барбіна З.С. Теоретико-методологические основы профессиональной подготовки будущих учителей: Науч.-метод, пособие: Харьков.:Айлант, 2001. 70 с.
8. Безверхня Г.В. Фактори, що впливають на формування мотивації рухової активності школярів/Г.В. Без верхня // Спортивний вісник Придніпров'я. 2008.-№3-4. С. 99-102.
9. Безкопильний О. О. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної діяльності в основній школі: теорія та

методика : монографія / О. О. Безкопильний. Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2020. 552 с.

10. Белікова Н. О. Сучасні тенденції професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер. : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. 2013. Вип. 112 (2). С. 52-56.

11. Бермудес Д. В. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури та хореографії до реалізації варіативних модулів у процесі професійної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Суми, 2018. 20 с.

12. Бех І.Д. Виховання особистості/І. Бех.: В 2т. Київ.: Либідь, 2003. Т.1. 276 с.

13. Власюк О.О. Вперед, до джерела здоров'я: [навч. посібн.]//Дніпропетровськ: 2003. 103 с.

14. Волков В. Л. Основи теорії та методики фізичної підготовки студентської молоді//В.Л. Волков //навч. посібник (МОН України). Київ.: Освіта України, 2008. 256с.

15. Глазирін Д.Д. Основи диференційованого фізичного виховання/ Д.Д. Глазирін. Черкаси : Відлуння - плюс, 2003. с.351.

16. Данилко М.Т. Формування готовності до професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури / Автореф. Дис. Канд. Наук із фіз. Вих. І спорту. 2000. 20с

17. Демінська Л.О. Міжпредметні зв'язки у процесі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури: Автореф.дис./Л. Демінська // Луганський держ. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. Луганськ, 2004. 20с.

18. Зязюн І. А. Філософія поступу і прогнозу освітньої системи / І . А. Зязюн //Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи : монографія. Київ; Глухів : РВВ ГДПУ, 2005. С 10-18.

19. Іваній І. В. Модель формування професійно-педагогічної культури майбутнього фахівця фізичного виховання та спорту у процесі професійної підготовки. Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал / голов. ред. А. А. Сбруєва. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. № 2 (56). С. 136–146.
20. Іванова Л. І. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до фізкультурно-оздоровчої роботи з учнями загальноосвітніх навчальних закладів : автореф. дис....канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Київ, 2007. 22 с.
21. Іванова Л.І. Основні дефініції щодо професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури//Наука і сучасність: 36. наук. пр. Київ.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2005. Т. 51. С. 18-27.
22. Іванова Л.І. Сучасні підходи до професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури//Педагогічний процес: теорія і практика: 36.наук. пр. Київ.: Міленіум, 2006. Вип. 1. С. 63-73.
23. Іванова Л.І., Сущенко Л.П. Підготовка майбутніх учителів з позицій здоров'я зберігаючої освіти//Реалізація здорового способу життя – сучасні підходи/За заг.ред. М. Лук'янченка, Ю. Шкрєбтія, Е. Боляха, А. Матвєєва. Дрогобич: КОЛО, 2005. С. 489-493.
24. Інноваційні технології фізичного виховання і спорту: навч. посіб. / Укладач: О. В. Юденко. Київ.: Національний університет оборони України, 2024. 360 с.
25. Киселев А., Козир М., Чернов В. ДЮСШ в системі відбору юних спортсменів. 36. наук. Пр. Педагогічні науки. Херсон, 2002.С. 33-34.
26. Козловська І. Інтеграція та наступність у розвитку змісту навчального знання: методологічний аспект/ І. Козловська, А. Литвин//Неперервна професійна освіта: теорія і практика: 36. наук. праць. Ч. 2. 2001. С. 177-183.
27. Кремень В.Г. Система освіти в Україні: Сучасні тенденції і перспективи//Професійна освіта: педагогіка і психологія/За ред. Т.

Левовицького, І. Вілш, І. Зязюна. Н. Ничкало. Київ.: Ченстохова, 2000. С.І 1-31.

28. Круцевич І.Ю. Мотиваційний підхід до організації процесу фізичного виховання у школі/Т.Ю Круцевич//Наукові записки. Педагогіка: зб.наун.праць. Тернопіль, 2004, С.35-39.

29. Матвієнко О. В. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів до педагогічної взаємодії у навчально-виховному середовищі школи першого ступеня : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Київ, 2010. 39 с.

30. Матвійчук Т.Ф. Формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичного виховання у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Львів, 2015. 273 с.

31. Михайлинин Г.И. Формування професійних умінь майбутніх вчителів у системі виховної роботи вищих навчальних закладів фізичного виховання: дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Михайлишин Г.І. Київ., 2006. 227с.

32. Москаленко Н.В. Інтегровані уроки в системі фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку: метод, реком./Н.В. Москаленко, Н.М. Ломако. Дніпро.: Інновація, 2007. 33с.

33. Наумчук В. І. Модель професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури в процесі самостійної роботи зі спортивних ігор / В.І. Наумчук // Фізична культура, спорт та здоров'я нації: Зб. наук. пр. Вип. 5. Вінниця: ДОВ Вінниця, 2004. С. 296-301.

34. Освітньо-професійна програма «Фізична культура» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 014.11 Середня освіта (Фізична культура) галузі знань 01 Освіта/ Педагогіка. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/31060>.

35. Основи педагогічної майстерності : Робоча програма навчальної дисципліни. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/31265>.

36. Остапенко О. Виховання у школярів інтересу до фізкультури// Початкова школа, 2000. - №6. 56с.
37. Педагогічна майстерність : підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І.А. Зязюна. 3-тє вид., допов. і переробл. Київ : СПД Богданова А. М., 2008. 376 с.
38. Педагогічна практика в ЗОШ в молодших класах : робоча програма для здобувачів вищої освіти галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальності 014 «Середня освіта (Фізична культура)», освітньої програми Фізична культура. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/31269>.
39. Педагогічна практика в ЗОШ в середніх і старших класах : Робоча програма для здобувачів вищої освіти галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальності 014 «Середня освіта (фізична культура)», освітньої програми Фізична культура. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/31270>.
40. Педагогічна практика в ЗОШ з організації спортивної роботи : робоча програма для здобувачів вищої освіти галузі знань 01 Освіта / Педагогіка, спеціальності 014 «Середня освіта (Фізична культура)», освітньої програми Фізична культура. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/31271>.
41. Переддипломна та магістерська педагогічна практика студентів факультетів фізичного виховання та спорту. / [Ячнюк Ю.Б., Воробйов О.О., Ячнюк І.О., Мединський С.В.]. Навч.- метод, посіб. Чернівці: Рута, 2006. 144 с.
42. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн//Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики/Під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ.: К.І.С., 2004. С. 25-45.
43. Про освіту. Закон України. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua /laws /show/2145-19#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text).

44. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» веб-сайт. URL: file:///C:/Users/Admin/Desktop/ 1262021 p., № 75, Т. 3. %D0%9D%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D 0%B7_2736.pdf.

45. Стасенко О.А. Формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури в процесі професійної підготовки. Педагогічні науки : збірник наукових праць. Вип. LXXIII. Том 2. Херсон, 2016. С. 113–117.

46. Сущенко Л. П. Особливості формування здібностей майбутніх фахівців з фізичної реабілітації в умовах сучасної парадигми вищої фізкультурної освіти. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. Вип. 3 (1). С. 347–350.

47. Тимошенко О. В. Теоретико-методичні засади оптимізації професійної підготовки вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Київ, 2009. 35 с.

48. Цьось А. В. Сучасні технології викладання спортивних дисциплін: навч. посіб. / Цьось А.В., Балахнічова Г.В., Заремба Л.В. Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2010. 132с.

49. Черньонков Я. Особливості формування професійної культури майбутнього вчителя // Рідна школа. 2002. №12. С. 14-17.

50. Черноштан А.Г. Професійна підготовка майбутніх вчителів фізичного виховання на основі модульно-рейтингової технології: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04/А.Г. Черноштан Луганськ, 2002. 20с.

51. Шиян Б.М. Підготовка вчителя фізичної культури третього тисячоліття. /Шиян Б.М.// зб. наук, праць [«Концепція розвитку галузі

фізичного виховання і спорту в Україні»] Рівне: Принт Хауз, 2001. Вип.2. С. 371-374.

52. Шкребтій Ю. М. Спортивне законодавство зарубіжних країн і перспективи удосконалення системи фізичної культури і спорту в Україні (Правові основи фізичної культури і спорту в Україні)/Ю. Шкребтій//Теорія та методика фізичного виховання. 2005. № 1 С. 2-7.

53. Щербіна С. Формування активної професійної позиції у майбутніх педагогів // Рідна школа. 2001. №1. С. 66-69.

54. Язловецький В.С., Маркова О.В., Язловецька О.В. Новітні технології у фізичному вихованні та спорті : навчальний посібник. Кіровоград : ПП «Ексклюзив-Систем», 2014. 204 с.

55. Яремчук С.В. Професійно-психологічна спрямованість особистості майбутнього вчителя // Педагогіка і психологія. 2001. №1. С. 89-96

ДОДАТКИ

Додаток 1

Методика виявлення та оцінки комунікативних і організаторських здібностей студентів («Методика КОС-1»)

Успішна діяльність спеціаліста у кожній із систем «людина — людина», «людина — знакова система», «людина -- технічна система» вирішальною мірою обумовлена сформованістю в неї якостей, необхідних саме цій системі. Тому пропонується ознайомитися з виявленням таких якостей. Професійно важливими якостями спеціаліста у системі «людина — людина» є, перш за все, особисті компоненти діяльності. Тобто для складання прогнозу у цій системі необхідно оцінити емоційно-вольову сферу, комунікативні та організаторські здібності.

Як методики оцінки рівня розвитку цих якостей можуть бути використані різноманітні тести, наприклад: «Методика оцінки комунікативних та організаторських схильностей - 2» (КОС-2).

Ця методика виявляє комунікативні та організаторські схильності особистості (вміння чітко та швидко налагоджувати ділові та товариські контакти з людьми, бажання розширити контакти, участь у групових заходах, вміння впливати на людей, бажання проявляти ініціативу іт. д.).

Інструкція.

Перед вами 40 запитань, на кожне з яких потрібно дати відповідь «так» або «ні».

Час виконання методики 10-15 хвилин.

1. Чи є у Вас потяг до спілкування і знайомства з різними людьми?
2. Чи подобається Вам займатися громадською роботою?
3. Чи довго турбує Вас почуття образи на своїх товаришів?
4. Чи завжди Вам важко орієнтуватися в критичній ситуації, щосклалася?
5. Чи багато у Вас друзів, з якими Ви постійно спілкуєтесь?
6. Чи часто Вам вдається схилити більшість своїх товаришів до прийняття ними Вашої думки?
7. Чи правда, що Вам приємніше і простіше проводити час за книгами або за яким-небудь іншим заняттям, ніж з людьми?
8. Якщо виникли певні перешкоди у здійсненні Ваших намірів, чи легко Вам відмовитися від своїх намірів?
9. Чи легко Ви встановлюєте контакти з людьми, які значно старші за Вас?
10. Чи любите Ви придумувати і організовувати зі своїми товаришами різноманітні ігри і розваги?
11. Чи важко Вам включатися в нові для Вас компанії (колективи)?
12. Чи часто Ви відкладаєте на інші дні справи, які слід було б виконати сьогодні?
13. Чи легко Вам вдається встановлювати контакти і спілкуватися з незнайомими людьми?
14. Чи прагнете Ви, щоб Ваші товариші діяли у відповідності з Вашою думкою?
15. Чи важко Вам освоюватися в новому колективі?
16. Правда, що у Вас не буває конфліктів з товаришами через невиконання ними своїх обіцянок, зобов'язань, обов'язків?
17. Чи прагнете Ви, якщо обставини сприяють цьому, познайомитися і спілкуватися з незнайомою людиною?
18. Чи часто у вирішенні важливих справ береете ініціативу на себе?
19. Чи дратують Вас оточуючі, чи виникає у Вас бажання побути наодинці?
20. Чи правда, що Ви, як правило, погано орієнтуєтесь в незнайомій для Вас

обстановці?

21. Чи подобається Вам постійно бути серед людей?
22. Чи виникає у Вас відчуття дискомфорту, якщо Вам не вдається завершити розпочату справу?
23. Чи важко Вам проявити ініціативу, щоб познайомитися з іншою людиною?
24. Чи правда, що Ви втомлюєтеся від постійного спілкування друзями?
25. Чи подобається Вам брати участь в колективних іграх?
26. Чи часто Ви проявляєте ініціативу під час вирішення проблем, які зачіпають інтереси Ваших друзів?
27. Чи правда, що Ви відчуваєте себе невпевнено серед незнайомих людей?
28. Чи правда, що ви не прагнете до того, щоб довести правильність своїх дій чи слів?
29. Чи вважаєте Ви, що Вам не важко внести пожвавлення у незнайоме товариство?
30. Чи брали Ви участь у громадському житті школи (підприємства)?
31. Чи прагнете Ви обмежити коло своїх знайомих?
32. Чи правда, що Ви не прагнете відстоювати свою думку чи рішення, якщо його не сразу прийняли друзі?
33. Чи відчуваєте Ви себе комфортно в незнайомій компанії?
34. Чи охоче Ви організуєте вечірку для своїх товаришів?
35. Чи правда, що Ви губитеся, коли треба говорити перед великою кількістю людей?
36. Чи часто Ви спізнюєтеся на ділові зустрічі, побачення?
37. У Вас багато друзів?
38. Чи часто Ви буваєте в центрі уваги своїх друзів?
39. Ви відчуваєте дискомфорт під час спілкування з малознайомими людьми?
40. Чи правда, що Ви не дуже впевнено почуваєте себе в оточенні великої групи своїх друзів?

Обробка результатів Комунікативні схильності:

Так — 1, 5, 9, 13, 17, 21, 29, 33, 37;

Ні — 3, 7, 11, 15, 19, 23, 27, 31, 35, 39.

Організаторські схильності:

Так — 2, 6, 10, 14, 18, 22, 26, 30, 34, 38;

Ні — 4, 8, 12, 16, 20, 24, 28, 32, 36, 40.

Коефіцієнт комунікативних або організаторських схильностей K це відношення кількості відповідей, що співпадають з ключем, до числа 20 : $K = x/20$

Показники, отримані за даною методикою, можуть коливатися від 0 до 1. Показники, близькі до 1, свідчать про високий рівень комунікативних чи організаторських схильностей, близькі до 0 — про низький рівень. Оціночний коефіцієнт (K) — це первинна кількісна характеристика матеріалів випробування. Для якісної стандартизації результатів дослідження використовуються шкали оцінок, в яких тому чи іншому діапазону кількісних показників K відповідає визначена оцінка. Наприклад, у Вас кількість відповідей, що співпали, виявилася рівною 19 за шкалою комунікативних схильностей і 16 за шкалою організаторських схильностей. Користуючись формулою, вираховуємо: $K(\text{ком.}) = 19/20 = 0,95$ й $K(\text{організатор.}) = 16/20 = 0,8$.

Записуємо отримані результати в бланк відповідей і порівнюємо їх зі шкалами оцінок комунікативних та організаторських схильностей.

Шкала оцінок комунікативних здібностей

К	О	Рівень прояву комунікативних здібностей
---	---	---

0,10 - 0,45	1	Низький
0,46 - 0,55	2	Нижчий за середній
0,56 - 0,65	3	Середній
0,66 - 0,75	4	Високий
0,76 - 1,00	5	Дуже високий

Шкала оцінок організаторських здібностей

К	О	Рівень прояву організаторських здібностей
0,20 - 0,55	1	Низький
0,56 - 0,65	2	Нижчий за середній
0,66 - 0,70	3	Середній
0,71 - 0,80	4	Високий
0,81 - 1,00	5	Дуже високий

Інтерпретація результатів

Якщо Ви отримали оцінку «1», то Вам властивий низький рівень схильностей до комунікативної та організаторської діяльності.

Для тих, хто отримав оцінку «2», розвиток комунікативних та організаторських схильностей є на рівні нижче середнього. Ви не прагнете до спілкування, відчуваєте себе самотньо в новій компанії, у вільний час любите бути на самоті, обмежуєте свої знайомства, переживаєте труднощі при встановленні контактів з людьми і, виступаючи перед аудиторією, погано орієнтуєтесь в незнайомій ситуації, не відстоюєте свою думку, важко переживаєте образи. Не проявляєте ініціативи в громадській діяльності, у багатьох справах уникаєте прийняття самостійних рішень.

Якщо Ви отримали оцінку «3», то для Вас характерний середній рівень комунікативних та організаторських схильностей. Ви прагнете до контакту з людьми, не обмежуючи коло своїх знайомств, відстоюєте свою думку, плануєте роботу. Однак «потенціал» цих схильностей не відрізняється високою стійкістю. Вам необхідно серйозно зайнятися формуванням і розвитком комунікативних та організаторських схильностей.

Якщо Ви отримали оцінку «4», то Вас можна віднести до групи людей з високим рівнем комунікативних та організаторських схильностей. Ви не губитеся в новій ситуації, швидко знаходите друзів, постійно намагаєтесь розширити коло знайомих, займаєтесь громадською діяльністю, допомагаєте близьким, друзям, виявляєте ініціативу в спілкуванні, із задоволенням берете участь в організації громадських заходів, здатні приймати самостійні рішення в екстремальній ситуації.

Якщо Ви отримали оцінку «5», то Вас можна віднести до групи людей з найбільш високим рівнем комунікативних та організаторських схильностей, для Вас характерні швидка орієнтація у складних ситуаціях, невимушене поведінка в новому колективі. Ви ініціативні, приймаєте самостійні рішення, відстоюєте свою думку. Ви легко відчуваєте себе в незнайомій компанії, любите і вмієте організовувати різноманітні ігри, колективні справи.

При інтерпретації отриманих даних слід пам'ятати, що вони лише констатують наявний рівень комунікативних та організаторських схильностей в даний період розвитку особистості. Якщо результати тестування виявляються невисокими, то це зовсім не означає, що цих схильностей потенційно у Вас немає. Просто не були створені умови для їх виявлення та розвитку або у Вас не було нагальної потреби отримати відповідні

вміння.

Методика діагностики міжособистісних і міжгрупових відносин ("Соціометрія")**Дж. Морено.**

Соціометрична техніка застосовується для діагностики міжособистісних і міжгрупових відносин з метою їх зміни, покращення і вдосконалення. З допомогою соціометрії можливо вивчати типологію соціальної поведінки людей в умовах групової діяльності, судити про соціально - психологічної сумісності членів конкретних груп. Соціометрична процедура. Загальна схема дії при соціометричному дослідженні і полягає і наступні. Поїло постановки задач дослідження і вибору об'єктів вимірів формулюються основні гіпотези і положення, що стосується можливих критеріїв опитування членів груп. Тут не може бути повної анонімності, інакше соціометрія виявиться малоефективною. Вимога експериментатора розкрити свої симпатії і антипатії нерідко викликає внутрішні труднощі в опитуваних і виявляється в деяких людей в небажанні брати участь в опитуванні. Коли питання або критерії соціометрії вибрані, вони заносяться на спеціальну картку або пропонуються в усному вигляді за типом інтерв'ю. Кожен член групи зобов'язаний відповідати на них, вибираючи тих чи інших членів групи в залежності від більшої чи меншої схильності, перевагу їх в порівнянні з іншими, симпатій чи, навпаки, антипатій, довіри чи недовіри і т.д.

При цьому соціометрична процедура може проводитися у двох формах. Перший варіант - непараметрична процедура. У даному випадку випробуваному пропонується відповісти на питання соціометричної карточки без обмеження числа виборів випробуваного. Якщо в групі налічується, скажімо, 12 чоловік, то в зазначеному випадку кожен з опитуваних може обрати 11 чоловік (крім самого себе). Таким чином, теоретично можливе число зроблених кожним членом групи виборів у напрямку до інших членів групи в зазначеному прикладі буде дорівнює $(N - 1)$, де N - кількість членів групи. Точно також і теоретично можливе число отриманих суб'єктом виборів у групі буде дорівнює $(N - 1)$. Відразу усвідомимо собі, що зазначена величина $(N - 1)$ отриманих виборів є основною кількісною константою соціометричних вимірів. При непараметричній процедурі ця теоретична константа є однаковою як для індивідуума, що робить вибори, так і для будь-якого індивідуума, що став об'єктом вибору. Перевагою даного варіанту процедури є те, що вона дозволяє виявити так звану емоційну експансивність кожного члена групи, зробити зріз різноманіття міжособистісних зв'язків у груповий структурі. Однак при пні до інших членів групи за виділеними критеріями (наприклад, з точки зору спільної роботи, участі у вирішенні ділової завдання, проведення дозвілля, в грі і т.д.) Критерії визначаються залежно від програми даного дослідження: вивчаються чи відносини у виробничій групі, групі дозвілля, в тимчасовій або стабільну групі.

Соціометрична картка

1	Тип	Критерії	Вибори			
	Виконання пропорційних обов'язків	а) З ким би Ви хотіли працювати? б) З ким би Ви не хотіли працювати разом?				
	Дозвілля	а) Кого б Ви запросили на День народження? Б) Кого б Ви не запросили на День народження?				

При опитуванні без обмеження виборів в соціометричній картці після кожного критерію повинна бути виділена графа, розміри якої дозволили б давати достатньо

повні відповіді. При опитуванні з обмеженням виборів праворуч від кожного критерію на картці графиться стільки вертикальних граф, скільки виборів ми припускаємо дозволити у цій групі. Визначення числа виборів для різних за чисельністю груп, але з заздалегідь заданою величиною $P(A)$ в межах 0,14 - 0,25 можна зробити, користуючись спеціальною таблицею.

Величина обмеження соціометричних виборів

Кількість членів груп	Соціометричне обмеження d	Імовірність випадкового вибору $P(A)$
5-7	1	0,20 - 0,14
8-11	2	0,25 - 0,18
12-16	3	0,25 - 0,19
17-21	4	0,23 - 0,19
22-26	5	0,22 - 0,19
27-31	6	0,22 - 0,19
32-36	7	0,21 - 0,19

Коли соціометричні картки заповнені і зібрані, починається етап їх математичної обробки. Найпростішими способами кількісної обробки є табличний, графічний і індексологічний.

Аналіз соціоматриці за кожним критерієм дає досить наочну картину взаємин у групі. Можуть бути побудовані сумарні соціоматриці, що дають картину виборів за декількома критеріями, а також соціоматриці за даними міжгрупових виборів. Основна перевага соціоматриці - можливість уявити вибори в числовому вигляді, що в свою чергу дозволяє проранжувати членів групи з числа отриманих та відданих виборів, встановити порядок впливів у групі. На основі соціоматриці будується соціограма - карта соціометричних виборів (соціометрична карта), проводиться розрахунок соціометричних індексів.

Класифікація опитуваних по результатам соціометричного експерименту

Статусна група	Кількість отриманих виборів
«Зірки»	У два рази більше, ніж середнє число отриманих виборів одним випробуваним
«Бажані»	В півтора рази більше, ніж середнє число отриманих виборів одним випробуваним
«Прийняті»	
«Неприйняті»	В півтора рази менше, ніж середнє число отриманих виборів одним випробуваним
«Знедолені»	Рівне нулю або у два рази менше, ніж число отриманих виборів одним випробуваним

Анкета

«Шановний товаришу! З метою вивчення взаємин у Вашому колективі просимо Вас відповісти на запропоновані запитання, вписуючи прізвища ваших товаришів (або їх номери за списком групи). Попередньо просимо вас вказати своє прізвище або її номер у загальному списку, при цьому анонімність результатів опитування гарантується.

Ф. І.О. (Або № за списком групи) _____

До кого в своїй групі Ви звернулися б за порадою в складній життєвій ситуації? _____

З ким із групи Вам не хотілося б ні про що радитися? _____

Дорогий друже!

Перед тобою незвичайна анкета, яка допоможе розібратися, як ти ставишся до ігор і в які ігри ти любиш грати. Тобі пропонується відповісти на 7 питань: На питання № 1, 2, 5, 6 - вибери один з варіантів відповідей; У питанні № 4 - вибери один з варіантів відповідей, або напиши свій; У питаннях № 3, 7 - напиши свій варіант відповіді. Стать: М _____ Ж _____ Вік _____

ПІБ _____

1. Чи подобається тобі грати?

а) так;

б) ні;

важко відповісти.

2. Як часто ти приймаєш участь в іграх?

а) постійно;

б) часто;

с) рідко;

д) ніколи.

3. В які ігри ти граєш?

4. Коли ти береш участь у грі, ти частіше:

а) активний;

б) пасивний;

5. граєш за:

а) всіма встановленими правилами;

б) намагаєшся сперечатися;

с) інший варіант

Ти віддаєш перевагу:

а) ділові ігри;

б) рольові ігри;

с) рухливі ігри;

д) логічні ігри;

е) комп'ютерні ігри.

6. Проявляєш ти ініціативу при виборі тієї або іншої гри?

а) так;

б) ні.

7. Що ти відчуваєш, коли перемагаєш?

**Методика оцінки комунікативних і організаторських схильностей
(КОС-2)**

розроблений у профорієнтаційних цілях В.В.Синявським іБ.О.Федоришиним.

Інструкція для обстежуваного за методикою КОС-2: «Вам потрібно відповісти на всі запитання, що наводяться далі. Відповіді давайте за певними правилами. Всі запитання сформульовані у вигляді тверджень, які потрібно розуміти як запитання для Вас особисто. Перенесіть кожне твердження на себе і дайте відповідь на запитання, яке стоїть за цим твердженням. Якщо воно характеризує Вас, то у бланку відповідей поставте знак «+». А якщо Ви вважаєте, що це твердження не про Вас, що воно Вас не характеризує, Ви не можете погодитись з ним, то відповідайте знаком «—». Отже, «+»

— це відповідь «так», а «—» означає відповідь «ні».

Якщо це зрозуміло, то запам'ятайте ще одне правило. Всі твердження у «Листі запитань» пронумеровані. У бланку, в якому Ви будете записувати свої відповіді, пронумеровані клітинки. Номер клітинки з Вашою відповіддю повинен точно відповідати номеру запитання. Отже, відповідь на перше запитання треба проставити в клітинку з номером «01». відповідь на друге запитання — в клітинку «02» і так далі.

Працюючи з «Листом Запитань», майте на увазі, що твердження запитання є дещо узагальненими за своїм змістом. В них не відображено усіх подробиць, додаткових умов тощо. Ви просто уявіть собі основну наведену ситуацію, не замислюючись над невизначеними й невисловленими деталями або умовами, і відповідайте плюсом чи мінусом, залежно від того, яка відповідь, на Ваш погляд, є переважаючою, типовою. І майте на увазі ще йте, що хороших чи поганих відповідей не буває, незважаючи на те, поставили Ви плюс чи мінус. Отже, все ясно? Працюйте».

Лист запитань

1. В мене є багато друзів, з якими я часто спілкуюсь.
2. У більшості випадків я здатен переконати своїх товаришів у своїй правоті.
3. У більшості випадків я дуже довго переживаю заподіяну мені образу.
4. Мені дуже часто буває не під силу розібратися у складних ситуаціях, Що виникають серед моїх знайомих (наприклад, у причинах погіршення стосунків між ними, сварках і тому подібне).
5. Я відчуваю в собі прагнення до встановлення знайомств з різними цікавими Для мене людьми.
6. Мені подобається викопувати громадську роботу, вона мене майже не обтяжує.
7. Мені простіше і приємніше проводити час за будь-якими особистимизаняттями, ніж серед людей.
8. Я досить легко відмовляюся від своїх намірів, якщо трапляютьсяперешкоди для їх здійснення.
9. Мені зовсім не важко спілкуватися з людьми, які набагато старші за мене.
10. Буває, що саме я організовую різні ігри або розваги зі своїмитоваришами.
11. Трапляється, що я відчуваю в собі деякі незручності, труднощі, коли мені доводиться ввійти в нову для мене компанію.
12. Я часто відкладаю виконання своїх справ на інші дні.
13. Мені зовсім не важко спілкуватись з незнайомими мені людьми.
14. У більшості випадків я намагаюся, щоб мої товариші діяли так, як я вважаю за потрібне.
15. Мені не так просто включитися в нову, не зовсім знайому для менегрупу людей.
16. В мене майже ніколи, тобто дуже рідко, не виникає конфліктів з товаришами, через те, що вони (або хтось з них) не виконують своїх обіцянокчи зобов'язань.
17. Буває, що в мене виникає прагнення познайомитися і порозмовляти з новою для

мене людиною.

18. При вирішенні різних питань я досить часто беру ініціативу на себе.
19. Досить часто мені хочеться побути на самоті.
20. У більшості випадків відчуваю себе не дуже добре у незнайомій мені обстановці (серед незнайомих мені людей тощо).
21. Мені подобається бути серед людей.
22. Мене трохи турбує, якщо мені не вдається завершити почату справу.
23. Я відчуваю себе не дуже впевнено, якщо потрібно познайомитися з новою людиною.
24. Мене трохи стомлює часте спілкування з товаришами.
25. Мені подобається брати участь у групових іграх.
26. Я досить часто виявляю ініціативу, коли доводиться вирішувати питання, що стосуються інтересів моїх товаришів.
27. Я відчуваю себе невпевнено серед малознайомих мені людей.
28. Я рідко прагну до доведення моєї правоти будь-кому з моїх знайомих.
29. Я відчуваю себе цілком вільно у будь-якій, навіть у незнайомій мені, компанії.
30. Я займався громадською роботою (шкільною або іншою).
31. Я прагну до обмеження кола моїх знайомих.
32. У більшості випадків я не прагну відстоювати свою думку, своєрешення.
33. Я відчуваю себе добре у будь-якій компанії.
34. Я з задоволенням організовую різні заходи для своїх товаришів.
35. Я відчуваю себе трохи ніяково, якщо доводиться виступати перед великою групою людей.
36. Я досить часто запізнююся на заплановані зустрічі.
37. У мене багато друзів.
38. Я часто потрапляю у центр уваги моїх товаришів.
39. Під час спілкування із мало знайомими мені людьми я відчуваю себенебезручно.
40. Я відчуваю себе не зовсім впевнено, не зовсім вільно, коли опиняюсь у великій групі своїх товаришів.

КОС-2

Дешифратор. Організаторські схильності

02	+	12	—	22	+	32	—
04	—	14	+	24	—	34	+
06	+	16	—	26	+	36	—
08	—	18	+	28	—	38	+
10	+	20	—	30	+	40	—

Mo =

Ko = 0,05 • Mo =

Qo =

Лист відповідей для методики КОС-2 Прізвище, ім'я _____ Рік народження _____

Курс _____ Група _____ дата _____

01		11		21		31	
02		12		22		32	
03		13		23		33	
04		14		24		34	
05		15		25		35	
06		16		26		36	
07		17		27		37	
08		18		28		38	
09		19		29		39	
10		20		30		40	

$M_k =$
 $M_o =$

$K_k =$
 $K_o =$

$Q_k =$
 $Q_o =$

КОС-2**Дешифратор. Комунікативні схильності**

01	+	11	—	21	+	31	—
03	—	13	+	23	—	33	+
05	+	15	—	25	+	35	—
07	—	17	+	27	—	37	+
09	+	19	—	29	+	39	—

 $M_k =$ **$K_k = 0,05 \cdot M_k =$** **$Q_k =$**

Обробка й оцінювання результатів тестування

Кількісна обробка тестових результатів передбачає використання двох дешифраторів, в яких проставлено «ідеальні» відповіді, що відображають максимально можливі показники прояву комунікативних і організаторських схильностей. Кожен дешифратор містить номери запитань-відповідей, які стосуються окремо комунікативних (у першому дешифраторі) і організаторських (у другому дешифраторі) схильностей. Обробка результатів полягає у підрахунку кількості співпадінь відповідей учня в листі відповідей з відповідями, які проставлені у дешифраторі. Число співпадінь (М) слід ввести в формулу:

$K = 0,05 \cdot M$, де «К» — величина оціночного коефіцієнта, а «М» — кількість відповідей, які співпали з ключем.

Кількісні оцінки, одержані за цією методикою, можуть варіювати від 0 до 1. Показники, ближчі до одиниці, свідчать про високий рівень виявлення комунікативних або організаторських схильностей, ближчі ж до 0 — про низький рівень. Оціночний коефіцієнт К — це первинна кількісна характеристика виявлених схильностей. Для якісної характеристики результатів потрібно використати спеціальні шкали оцінок. В них тому чи іншому діапазону кількісних показників (К) відповідає певна якісна оцінка (О). Рівні прояву комунікативних і організаторських схильностей наведено нижче.

Шкала оцінок комунікативних схильностей

Кк	Qк	Рівень прояву комунікативних схильностей
0,10–0,45	1	Низький
0,46–0,55	2	Нижче середнього
0,56–0,65	3	Середній
0,66–0,75	4	Високий
0,76–1,00	5	Дуже високий

Шкала оцінок організаторських схильностей

Ко	Qo	Рівень прояву організаторських схильностей
0,20–0,55	1	Низький
0,56–0,65	2	Нижче середнього
0,66–0,70	3	Середній
0,71–0,80	4	Високий
0,81–1,00	5	Дуже високий

Учні, що одержали оцінку 1 (Q - 1), характеризуються вкрай низьким рівнем прояву схильностей до комунікативної або організаторської діяльності. В учнів, що одержали оцінку 2 (Q - 2), розвиток комунікативних або організаторських схильностей знаходиться на рівні нижче середнього. Вони не прагнуть до спілкування, почувають себе скuto у новій компанії, у новому колективі, віддають перевагу перебуванню на самоті, обмежують коло своїх знайомств, відчувають труднощі у встановленні активних контактів з людьми, погано орієнтуються у незнайомій ситуації, не відстоюють свої власні погляди і тяжко переживають образи. Прояви ініціативи в громадській діяльності у них вкрай занижені, в багатьох справах вони намагаються уникнути прийняття самостійних рішень.

Учні, що одержали оцінку 3 ($Q = 3$), характеризуються середнім рівнем прояву комунікативних і організаторських схильностей. Вони прагнуть до контактів з людьми, не обмежують кола своїх знайомств, відстоюють свої думки і планують свою працю. Однак потенціал цих схильностей не відзначається високою сталістю.

Обстежувані, що одержали оцінку 4 ($Q = 4$), відносяться до групи з високим рівнем прояву комунікативних і організаторських схильностей. Вони не розгублюються у новій обстановці, видко знаходять собі приятелів, прагнуть до розширення кола своїх знайомих, займаються громадською діяльністю, допомагають близьким, друзям, виявляють ініціативу у спілкуванні, здатні до прийняття самостійних рішень у складних ситуаціях.

І все це відбувається не за примусом, а згідно зі своїм власним внутрішнім прагненням, згідно зі своїм спрямуванням.

І, нарешті група обстежуваних, що одержала оцінку 5 ($Q = 5$), має дуже високий рівень прояву комунікативних і організаторських схильностей. Вони відчують потребу у комунікативній і організаторській діяльності і активно, помітно прагнуть до неї. Для них є характерними швидка орієнтація в складних соціальних ситуаціях, своєчасний вибір засобів спрощення, розрядки ситуації, невимушеність поведінки у новому колективі. Обстежувані цієї групи є ініціативними, вони самі будують потрібну ситуацію навколо себе, приймають самостійні рішення, відстоюють і свої думки, і свої рішення. Вони здатні внести пожвавлення у незнайому компанію, їм подобається організовувати різні ігри, заходи, вони вельми наполегливі у суспільній діяльності, що їх приваблює. Завдяки своїй ініціативності вони самі знаходять ті справи, що відповідають їх потребам у комунікативній і організаторській діяльності.

При інтерпретації результатів дослідження за методикою КОС-2 під час профконсультаційної роботи слід зважати на те, що дана методика виявляє лише наявний рівень прояву комунікативних і організаторських схильностей особистості, безумовно не виконує функцій прогнозу розвитку або гальмування цих схильностей.

Високі результати опитування за КОС-2 слід враховувати як основу для профілізації на вказані на початку даного розділу напрямки і професії, передусім, на соціально-гуманітарний, військовий, управлінський, політичний, педагогічний тощо. В інших випадках низький прояв цих схильностей слід враховувати, у зв'язку з цими напрямками, дуже обережно, і обов'язково зіставляти з іншими видами готовності. Так, комунікативне і організаційне навантаження у відповідних видах профільного навчання може розглядатись як надмірне для інтравертів з меланхолійним та флегматичним типами темпераменту, для циклоїдних, сензитивних і нестійких акцентуатів і та ін.

Здатність цих типів юної особистості до професійного спілкування можна розвивати на етапі профільного навчання, залучаючи їх до спеціальних соціально-психологічних тренінгів, але обережно, поступово, поєднуючи з дотриманням режиму праці і відпочинку, з реальними і посильними кроками до розвитку комунікативної готовності і обережним, вибіркоvim розширенням кола партнерів зі спілкування.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ (Мазур Олексій Леонідович)
(підпис)